

A

SEMLEGESSÉG ELMÉLETE

NEMZETKÖZI JOGI TANULMÁNY

ÍRTA

Dr. FERENCZY ÁRPÁD

ÜGYVÉD, EGYETEMI MAGÁNTANÁR, NY. R. JOGAKADÉMIAI TANÁR

BUDAPEST.

F R A N K L I N - T Á R S U L A T

MAGYAR ÍROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1907.

Dr CSARADA JÁNOS

EGYETEMI TANÁR ÚRNAK

MÉLY TISZTELETTEL AJÁNlja

HÁLÁS TANÍTVÁNYA

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Tanulmányom célja volt a nemzetközi jog egyik nagyjelentőségű intézményének, a semlegességnek főbb elveit kutatni, kevésbé tisztázott tételeit megvitatni és saját felfogásomat kifejezésre juttatni ott, ahol a kérdést másoknál kellően megvilágítva nem láttam. Ezen cél keretében természetesen nem törekedhettem az egész intézményt felölelő minden irányú vizsgálódásra; különösen megelégedhettem a jogelveknek csupán általános körvonalozásával a tengeri semlegességi jog tárgyalásánál, mint amely tárgyra vonatkozólag már létezik irodalmunkban egy nagyszabású monográfia, dr. CSARADA JÁNOS: «A tengeri zsákmányjog elvei a háborúban, tekintettel a semleges hajózásra» című tanulmánya, amely a tengeri semlegesség történetét, elveit és irodalmát már behatóan megvitatta.

Sárospatak, 1906 december havában.

F. A.

I.

1. A semlegesség kizárólagosan nemzetközi jogi fogalom, melyhez hasonlóval az állami főhatalom által biztosított közönséges jogrendszerek körében nem találkozunk.

A közönséges jogrendszerek, minők a magán-, büntető-, alkotmány- és közigazgatási jog, két ok folytán nem ismerhetik a semlegességnek, vagy más, ehhez hasonló jogintézménynek fogalmát.

Először is: ama személyek, melyek a nemzetközi jogban és a közönséges jogrendszerekben szerepelnek s a felmerülő jogvitákban érdekelve vannak, különböző természetűek. A nemzetközi jogvitában szereplő személyek *szuverének*, a közönséges jogrendszerek jogvitáiban szereplő személyek ellenben *alattvalók*, vagyis oly személyek, a kik alá vannak vetve egy, a jogvitát eldöntő hatalomnak. Ugyané megkülönböztetés alá esnek a jogvitában közvetlenül nem érdekelt s abban nem szereplő személyek is. Ezt a felfogást juttatja kifejezésre KLÜBERnek sikerült meghatározása, mely így hang-

zik: *Der neutrale Staat ist weder Richter, noch Partei.**

A jogalanyoknak eme különbözősége a jogviták elintézésének különböző módjait teszi fel. A közön-séges jogrendszerekben a jogvita elintézése mind-végig a jog keretében mozog, míg a nemzetközi jogviták megoldásának végső eszköze nem a jog, hanem az erőszak.

A semlegesség fogalmának tehát két, merőben nemzetközi jogi fogalom: a *nemzetközi jogalanyiség* és a *háború* teszik substrátumait. Ha nem nemzet-közi jogalanyok terelik az erőszak útjára valamely vita eldöntését, vagy ha nincs háború az államok, mint nemzetközi jogalanyok között, semlegességről sem beszélhetünk, mert a semlegesség fogalma nemzetközi jogalanyokat és háborút feltételez.

Azok a nemzetközi jogalanyok, melyek hadban állanak egymással, *hadviselő felek*; a többi, a há-borúban részt nem vevő nemzetközi jogalanyok: *semlegesek*.

A semlegesség fogalma e szerint, ha a háború, mint szintén előfeltétel, fenforog, az összes, ugyan-azon időben létező nemzetközi jogalanyokat (álla-mokat) feltételezi, még pedig legalább kettőt, me-lyek harcban állanak egymással, tehát *aktív* szere-pet visznek, s az összes többi államokat, melyek nem harcolnak, tehát a harcban *passzív* magatartást tanú-

* KLÜBER: Europäisches Völkerrecht. 284. l.

sítanak.* A hadviselő feleken kívüli összes államok, a semlegesek, mint a szónak etimológiai értelme is mutatja (*ne-uter*: sem egyik, sem másik), nem csatlakoznak a hadviselő felek egyikéhez sem, hanem egyszerű szemlélői az előttük lefolyó küzdelemnek.

A semlegesség tehát azt jelenti, hogy háború esetén a tulajdonképi hadviselő feleken kívüli többi nemzetközi jogalany távol tartja magát a küzdelemtől, még pedig úgy, hogy a hadviselő felek egyike iránt sem tanúsít kedvező magatartást, hanem pártatlanul szemléli a küzdelmet.

Alapjában véve e szerint, amennyiben a harcba való be nem avatkozás teszi eredeti tartalmát, a semlegesség negatív fogalom; az államok életviszonyai között levő állandó és kikerülhetetlen kölcsönhatás következtében azonban a semlegesség fogalma pozitív tartalmat is nyer, amennyiben a harcba nem avatkozó államoknak azon kötelességét is magában foglalja, hogy pártatlanságuk megőrzésére minden óvóintézkedést megtegyenek és első sorban minden erővel megakadályozzák, hogy egyik vagy másik hadviselő fél a maga előnyére használja ki a semleges állam helyzetét, amennyiben ennek megengedése vagy eltérése a pártatlansággal nem volna összeegyeztethető. Aztán az is kötelessége minden

* Mint AMOS kifejezi: When a war begins, the whole community of States is split into two parts, that is into neutral States and belligerent States. – Lectures on Internat. Law. 75. l.

semleges államnak, hogy saját alattvalóit is visszatartsa, a lehetőség szerint, minden oly eljárástól, mely a pártatlansággal ellenkeznék. Minthogy pedig e kötelességek pozitív terheket rónak a harcban részt nem vevő államokra, következésképp a semlegességet *pozitív tartalmú fogalomnak* kell minősítenünk.

2. Azon elvek összeségét, melyek a semleges államok jogait és kötelességeit a hadviselő felekkel s a hadviselő felek jogait és kötelességeit a semleges államokkal szemben megállapítják, *tárgyi értelemben* vett semlegességi jognak nevezzük.

A semlegességi jog ezen tárgyi értelmezése a hadviselő és a semleges államok közti *jogviszonyokat* jelöl, nemzetközi jogviszonyokat tartalmaz.

Alanyi értelemben a semlegességi jog (*jus ad neutralitatem, droit de rester neutre*) a háborúban részt venni nem akaró államoknak azon szabadságát fejezi ki, hogy az ellenségeskedéstől magukat távol tarthatják s a semlegességi helyzetet, a belőle folyó kötelességek teljesítésének feltételével, háborúban élvezhetik. E jogból kifolyólag a semleges állam a saját semlegességi helyzetét védheti, sőt az ez ellen intézett támadást megtorolhatja, a nélkül, hogy a semlegességből kilépettnek volna tekintendő.

3. A semlegességi jog természete megegyezik a nemzetközi jog általános természetével.

A mai nemzetközi jog tudvalevőleg egyrészt az

állami szuverenitás, másrészt a *nemzetközi érdekközösségnek*, vagy ami ezzel majdnem egyértelmű, a humanitásnak elvén nyugszik. Ez a két elv az a két sarkpont, melyek közt a nemzetközi jogélet mozog.

Az államok, hogy hivatásuknak megfeleljenek, szuverenitásukat korlátozni kénytelenek s az állami fenség tényleg csak a humanitás és nemzetközi érdekközösség határain belül érvényesül. Azt azonban minden állam a saját belátása szerint, az ő szabad hozzájárulásával állapítja meg, minő korlátokat tart jónak az emberiség és az érdekközösség elvéből kifolyólag. A nemzetközi jog sajátos természetét épp az adja meg, hogy a belőle folyó jogok, az államok szuverenitása elvét tekintve, formailag csupán jogok, tényleg azonban, az általános emberiség és a nemzetek érdekei közösségének elvét tekintve, köteleességek is egyszersmind. Követeket küldeni és elfogadni – például – kétségkívül szuverén jogát képezi az államoknak, erre jogi eszközökkel nem kényszeríthetők, de az sem szenved kétséget, hogy ha egy állam a nemzetközi jogéletről reááramló előnyöket élvezni, s az őt érhető hátrányokat elhárítani akarja: a követküldés és fogadás jogával élnie kötelessége, mivel a humanitásból és a nemzetközi érdekközösségből feltétlenül reááramuló feladatoknak másképp meg nem felelhet.

Ami már most a semlegességi jogot illeti, minden állam maga az ura azon elhatározásának, hogy

semleges akar-e maradni, vagy sem; ha azonban semlegességre tökéltte magát, viselkedését a semlegességi jog szabályaihoz kell alkalmaznia, mivel ellenkező esetben saját magasabb rendű érdekeit veszélyezteti.

4. Mint már fentebb említettük, a tárgyi értelemben vett semlegességi jog tartalmát egyfelől a hadviselő felek, másfelől a semleges államok közötti *jogviszonyok* alkotják. E jogviszonyok rendszerbe foglalása már most a következő szempontok szerint történhetik:

a) A semlegességi jog a semleges államot *területének* védelmére kötelezi, nehogy azt a hadviselő felek bármelyike hadműveletekre használja fel. Az e körre vonatkozó szabályokat a *terület semlegessége* elnevezés alatt lehet összefoglalni.

b) A semleges állam *alattvalóinak* magatartására vonatkozó szabályok a semlegességi jognak szintén részét képezik. Amennyiben az alattvalók magatartására a fölöttes államhatalom ellenőrzést gyakorolhat és ezt elmulasztja, a semlegesség meg van sértve, ellenben ha az ellenőrzés lehetetlen, az alattvalók magatartása hazájuk magatartásától független elbírálás alá esik. A semlegességi jog e része az *alattvalók semlegessége* névvel jelölhető.

c) A háborúnak jelentős színtere a földgömbnek a nemzetközi jog értelmében állami uralom alá nem vethető része: a *tenger*. A hadviselő államok közt folyó küzdelem szükségképen befolyást gyakorol a

minden állam e közös területén, a tengeren lefolyó életre is, amennyiben a háborúnak a forgalomra, a tengeri kereskedelemre rendkívüli kihatásai vannak. A tengeri forgalomra vonatkozólag a semlegességi elv alapján egészen különös jogszabályok fejlődnek ki, melyek sajátosságos jellegüknél fogva a területre és az alattvalókra vonatkozó általános jogszabályoktól *tengeri semlegesség* nevezete alatt választhatók külön. A tárgyi értelemben vett semlegességi jog tehát, a tartalmát alkotó jogviszonyok minősége szerint, három részre osztható, bár az anyag kétségkívül más szempontból is rendszerezhető s bátran lehetne szólani: *a)* a semlegesek jogairól, aztán *b)* a semlegesek kötelességeiről. Oly módon is lehet eljárni, hogy a semlegesség azon elvei, melyek mind szárazföldi, mind tengeri háborúra egyaránt vonatkoznak, egy általános részben külön tárgyalatnak, azután lehet különösen foglalkozni előbb a szárazföldi, majd a tengeri semlegességi joggal, megemlítve, hogy a szárazföldi semlegességi jog elvei a tengeri semlegességi jogra is alkalmazást nyernek, amennyiben ez utóbbi kifejezetten ellenkező intézkedést nem tartalmaz, vagy ha valamely elv a dolog természeténél fogva nem alkalmazható. Aztán mind a szárazföldi, mind a tengeri semlegességi jogban különbség teendő az államoknak s alattvalóiknak a semlegességi jog által előírt magatartása közt, s e kereteken belül elkülönítve tárgyalhatók a semlegesek jogai és kötelességei.

II.

1. A semlegesség teljesen modern nemzetközi jogi fogalom, melynek nyomát az ókorban egyáltalán nem, a középkorban pedig csak elvétve találjuk. Amely nép a hadviselő felek szférájába esett, vagy barát volt, vagy ellenség; mint Livius mondja: *aut socios, aut hostes habeatis, media nulla via est* (Livius, 32. 4) és: *hostes eosdem habeto quos populus Romanus, armaque in eos fert bellumque pariter gerito.*» (Livius 37. 8).

Csupán a középkor vége felé találjuk csiráját a semlegességnek mint jogelvnek, az úgynevezett *szerződéses semlegesség* néhány esetében.* Megtörtént, hogy valamely hadat üzeni szándékozó állam az érdektelen hatalmakat szerződéssel semleges magatartásra köthette le, miáltal megakadályozta, hogy ellenfele szövetségest nyerjen. Ily szerződés jött létre 1303-ban a francia és angol királyok között (*accordé est, que Fun ne receptem, ne sustentra, ne confortera, ne sera confort, ne ayde*

* L. GEFFCKEN: Die Neutralität című monográfiáját a HOLTZEN-DORFF-féle Handbuch des Völkerrechts IV. kötetében.

aux ennemis de l'autre); 1495-ben az angol király és Fülöp osztrák herceg közt (*quod neuter praestabit auxilium, consilium vei favorem inimicis alterius*); 1505-ben az angol király és szász választófejedelem közt (*nec dominia alterius invadendi consilium, auxilium, favorem, subsidium, naves, pecunias, gentes armorum, viclualia, aut aliam assistentiam quamcumque publice vei occulte dabit*); valamint 1525-ben újból a francia és angol királyok között (*neuter subsidia,auxilia, gentes armorum, aut aliquam assistentiam praestabit aut dabit cui-cumque alii príncipi invadenti*).

Ezen kívül már a középkorban találkozunk oly szerződésekkel, melyek azt a tengeri semlegességi elvet érvényesítik, hogy a barátságos, azaz semleges árúk ellenséges hajón is védve vannak. Ilyen tartalmúak a III. Eduárd angol király és a spanyol tengeri városok közt 1351 és 1353-ban kötött szerződések.

2. A szárazföldi semlegességgel behatóbban s tudományosan először GROTIUS foglalkozik. Műve (*De jure belli ac pacis*, 1625.) főleg a harcjog elveit tárgyalván, nem kerülhette ki, hogy azon államok helyzetét is szóba ne hozza, melyek a háborúban részt nem vesznek, s így harmadik könyvének 17-ik fejezetében «*De his qui in hello medii sunt*» címen foglalkozik a semlegesség kérdésével is.

GROTIUS szerint a háborúban közvetlen részt nem vevő államok kötelessége abban áll, hogy semmit

se tegyenek, ami az igazságtalan ügyért küzdő felet erősítené, vagy az igazságos ügyért küzdő fél helyzetét nehezíti (*eorum qui a hello abstinent officium est nihil facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo jusium bellum gerentis motus impediuntur*), kétes esetben pedig mindkét felet egyenlő elbánásban kell részesíteni, az átvonulást a semleges területen mindkét félnek meg kell engedni, csapataikat egyenlően ellátni s az ostromlottakat nem támogatni. (*In re vero dubia aequos se praebere utrisque in permittendo transitu, in comeatu praebendo legionibus, in obsessis non subleimndis.*) Végül, a középkori felfogásnak megfelelően, ajánlja, hogy mindkét hadviselő féllel semlegességi szerződés köttessék, mely mindkettő irányában jóakaratot és emberiséget biztosítson. (*Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente foedus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere et communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat.*)

Szemmel látható, hogy ezen felfogás a semlegesség tekintetében mindenestül elhibázott. A semlegesek magatartását attól tenni függővé, melyik hadviselő fél pártján van az igazság, az önbíráskodással egyértelmű, s e nézet hibás volta a középkorban a semlegességi jogintézmény kifejlődését nem kis mértékben gátolta.

A semlegességnek első, már valóban tudományos felfogásával GROTIUS után egy századdal, BYNKERSHOEK-

nél találkozunk, kinek műve* tüzetesen foglalkozik a nemzetközi jogélet által felvetett aktuális kérdésekkel és ezek között a semlegességgel is (I. könyv 8-15. fejj.).

BYNKERSHOEK azokat nevezi semlegeseknek (*non hostes*), akik egyik félhez sem tartoznak s szerződésből kifolyólag sincsenek sem az egyik, sem másik hadviselő fél részére kötelezve; mert ha kötelezve vannak valamire, már szövetségesek és nem egyszerűen barátok. (*Non hostes appello qui neutrarum partium sunt, nec ex foedere his illisve quicquam debent; si quid debeant, foederati sunt, non simpliciter amici.*) Szerinte a semlegesek a háború előtt fennállott barátságos viszonyt folytatják a hadviselő felekkel, olyképp azonban, hogy magába a háborúba, bé nem avatkoznak s egyik félnek sem kedveznek. (*Atque inde efficeretur, amicimei hostem hostem nvetem non esse, vemm integram cum eo amicitiam consfare, plane, ut ante bellum constabat. Non hostium, officiam est omni modo cavere, ne se hello interponant et his quam illis partibus sint vei aequiores, vei iniquiores.*) Megtámadja GROTIUS felfogását, mintha a semleges államnak magatartását az irányítaná, melyik félen van igazság, s kijelenti, hogy a háború jogosságának vagy jogtalanságának kérdése nem tartozik a semleges félre, mint aki közösen barátja mindkét hadviselőnek s nem bíraskodhatik ez utóbbiak felett. (*Si recte*

* Quacstionum juris publici libri duo, 1737.

judico, belli justitia vel injustitia nihil quicquam pertinet ad communem amicum, ejus non est inter utrumque amicum sibi invicem hostem, sederejudicem et ex causa aequiore vel iniquiore huic illive plus minusve tribuere vel negare.)

BYNKERSHOEK semlegességi elmélete ma már ellenvetés nélkül el van fogadva a nemzetközi jogban, de annak idején csak elszigetelt nézet volt, ami különösen kitűnik, ha számba vesszük, hogy kortársai közül két évtizeddel később még VATTEL* is GROTIUS fentebb ismertetett, elhibázott álláspontján fejt ki a semlegesség elméletét. VATTEL kiinduló pontja helyes, s különösen helyes nála a semlegesség meghatározása, melyben kiemeli a pártatlanságot, mint a semlegesség jellemző ismervét. (*Les peuples neutres, dans une guerre, sont ceux qui n'y prennent aucune part, demeurant amis communs de deux parties et ne, favorisant poinèdes armes de l'une au préjudice de l'avice.*) Midőn, azonban megengedhetőnek tartja egy előző szövetségből folyólag hadisegély nyújtását a semlegesség sérelme nélkül, már egészen téves irányban halad. (*Quand un souverain fournit le secours modéré qu'il doit en vertu d'une ancienne alliance défensive, il ne s'^l associe point à la guerre; il peut donc s'acquitter de ce qu'il doit et garder du reste une exacte neutralité.*) Súlyos hibát követ el VATTEL akkor is, midőn az átvonulás jogát (*droit de passage*) konstruálja; itt keveri ugyanis

* Le droit des gens, 1758.

tárgyalásába GROTIUS igazságossági elméletét, kifejt-
vén, hogy az átvonulás az igazságos háborút viselő
félnek megengedendő, s az igazságtalan hadviselő
féltől megtagadható. (*Le passage même innocent
ne pouvant être dû que pour de justes causes, on
peut se refuser à celui qui le demande pour une
guerre manifestement injuste.*)

A háború igazságosságára való ezt a tekintetet
MARTENS* küszöböli ki végleg a semlegesség fogal-
mából, s a szárazföldi semlegességi jog a tizen-
nyolcadik század vége óta jóformán szilárd, egy-
öntetű elveken nyugszik, úgy hogy fejlődése joggal
befejezettnek tekinthető.

3. Még sokkal lassabban és nehezebben fejlő-
lott a tengeri semlegességi jog.** Tengeri háború-
ban a hadviselő felek törekvése egymás kereske-
ielmi forgalmának a megbénítása; ez okból míg a
szárazföldön a magántulajdon megszűnik hadi zsák-
mány lenni, addig a kereskedelmi hajók és hajó-
árúk, még ha békés polgárok tulajdonai is, hadi-
zsákmányt alkotnak, tehát, nem részesülnek ugyan-
azon tiszteletben, mint a szárazföldi magántulajdon.
A semleges államok tengeri forgalmára ez a körülmény
mélyen kihat, mert míg a szárazföldön az
alattvalók vagyoni érdekei nincsenek veszélyeztetve,

* Einleitung m das Völkerrecht, 1794.

** A tengeri semlegességi jog fejlődésének menetére nézve I. CSA-
RADÁ-nak a «Tengeri zsákmányjog elvei a háborúban, tekintettel a
semleges hajózásra stb.» (1883) című monográfiáját.

addig a tengeren járó hajók és árúk ki lévén vonva az állam védelme alól, ki vannak téve a hadviselő felek önkényes eljárásának. A semleges államoknak viszont érdeke, hogy alattvalóiknak a tengeren úszó tulajdonai ép oly kevéssé legyenek veszélyeztetve, mint szárazföldi javaik s ez a törekvés húzódik végig a tengeri semlegességi jog fejlődésén.

A már a XIV. század végén keletkezett *Consolato del mare* néven ismert tengerjogi jogkönyv fontos jogelveket tartalmaz a tengeri semlegességre vonatkozólag. A hadviselő feleknek jogukban áll feltartóztatni a békés államokhoz tartozó hajókat s a rajtuk levő ellenséges árút elkobozhatják, magát a hajót azonban le nem tartóztathatják. Az ellenséges hajó elkobozható, a rajta levő semleges árú azonban sérthetetlen. Ezek az elvek már nagy haladást árulnak el a még régebbi, teljesen bizonytalan jogi helyzethez képest, amelybe a semleges államok tengeri forgalma háború esetében jutott. Azt mondták: A hajón levő árúk sorsa független a hajó lobogójának minőségétől. (*Le pavillon ne couvre pas la marchandise et le pavillon ne confisque pas la marchandise.*) Ámha kedvező volt a semlegesekre nézve, hogy árúik ellenséges hajón biztonságban voltak, viszont sértő, hogy hajóikat az ellenségeskedő hatalmak az ellenséges magántulajdont képező árúk kikutatása és elkobzása céljából megvizsgálhatták (*droit de visite*).

Az újkor elején azonban még a *Gonsolato del*

mare elvei sem voltak képesek megvédeni a semlegeseket egyes hatalmas államok túlkapásaival szemben. A XVI. század folyamán több francia királyi rendelet csaknem teljesen illuzóriussá tette a semlegesek tengeri forgalmát azzal, hogy elkobzással sújtotta mind a semleges hajót, mely ellenséges árút szállított, mind a semleges árút, ha azt ellenséges hajó szállította. E szerint csak semleges hajón, ellenséges árú nélkül szállított semleges árú menekült az elkobzástól. Csak különös kegyképp mentettek föl egyes államokat e súlyos szabályok alól, így 1646-ban Hollandiát, olyképp, hogy vele szemben kivételesen a Consolato del mare szabályának alkalmazását rendelték el s a hollandi hajón talált ellenséges árút elkobozták ugyan, de magát a hajót s a rajta levő semleges árút az elkobzás alól felmentették. Lassanként azonban engedni kezdték a szigorú rendszerből. Az 1713-iki utrechti szerződésben a *a szabad hajó, szabad áru* elvét mondták ki, ugyan eredetileg csak a hollandi, később azonban más hajókra is, azaz semleges hajókon minden – semleges és ellenséges – árút sérthetetlennek nyilvánítottak. Az ellenséges hajón talált semleges árút azonban Franciaország s nyomában más államok is kérlelhetetlenül elkobozták.

A franciáktól kezdeményezett ezen új rendszer a XVIII-ik század folyamán csaknem általánossá vált s *waisseau libre, marchandise libre, vaisseau ennemi, marchandise ennemies* elnevezés alatt vált

ismeretessé. Anglia maradt az egyetlen állam, mely az új áramlat dacára ragaszkodott a Consolato del mare rendszeréhez s a semleges hajókon levő ellenséges árút továbbra is elkobozta. Így történt, hogy hosszú időn át kétféle ellentétes rendszer uralkodott a tengeri semlegességi jog körében.

A fejlődésnek új korszakát nyitotta meg a tengeri jog terén az Oroszország részéről 1780-ban kibocsátott ama nyilatkozat, mely a *fegyveres semlegesség* elvét mondotta ki, s egyenesen Anglia túlkapásai ellen irányult. Anglia ugyanis a Consolato del mare rendszerére támaszkodva, a semlegesek forgalmát minden lehető módon iparkodott náború esetén megbénítani. A többi hatalmak már a semleges hajók átkutatását is sérelmesnek tartották, azonban az angol hadi és kalózhajóknak az az eljárása, hogy önkényűleg a legártatlanabb, legbékésebb célokra szolgáló árúkat is «hadi dugárú»-nak minősítették s ily címen a semleges árúk java részét elkobozták, a többi hatalmakat erélyes fellépésre kényszerítette-.

Oroszország nyilatkozata kimondotta, hogy a semleges hajók szabadon hajózhatnak a hadviselő felek partvidékein. Meghatározta a hadi dugárú fogalmát s kijelentette, hogy semleges hajón, a hadi dugárú kivételével, az ellenséges árú is védve van. A blokád kötelező voltát pedig a semlegesekre csak azon esetben ismerte el, ha az illető kikötő tényleg körül volt zárva.

E nyilatkozathoz rövid idő alatt a legtöbb hatalom hozzácsatlakozott, mindazáltal Anglia tengeri túlsúlya folytán egyetemes érvényre a benne foglalt elvek nem emelkedhettek. Csak 1853-ban, a krími hadjárat alkalmával sikerült Franciaországnak szövetségesét, a britt hatalmat vele egyenlő magatartásra bírni. A párisi tengerjogi nyilatkozattal (1856) végre a hatalmak egyöntetű megállapodásra jutottak a tengeri semlegesség fő elveiben. E nyilatkozat eltörülte a háború esetén állami engedéllyel üzőtt kalózkodást; kimondotta, hogy a semleges lobogó alatt úgy a semleges, mint az ellenséges, árú sérthetetlen, szintúgy sérthetetlen a semleges árú ellenséges lobogó alatt is, mindkét esetben a hadi dugárú kivételével; végül kimondotta a blokád ténylegességének szükségét, hogy a semlege-sekre kötelező legyen.

A párisi kongresszuson jelen nem volt többi hatalmak, csekély kivétellel, utólag csatlakoztak e nevezetes nemzetközi jogi reformhoz. Az amerikai Unió megtagadta ugyan a deklarációhoz való hozzájárulását, de azzal a megokolással, hogy szerinte: *a magántulajdon a tengeren is egészen sérthetetlennek volna nyilvánítandó*; míg azonban ez az elv egyetemes érvénnyel meg nem valósul, mivel tengeri hadereje csekély, a magánosoknak engedett kalózkodás eltörlésére nem vállalkozhatik. De azért mind az Egyesült-Államok, mind Spanyolország és Mexico kimondották, hogy tengeri háborúban a

semlegesekkel szemben a párisi nyilatkozat elveit fogják alkalmazni, s tényleg az 1898-ban lefolyt spanyol-amerikai háborúban mindkét fél ura volt szavának. Mi több, a legutóbb lefolyt orosz-japán háború alkalmából Japán, mely a párisi nyilatkozatot annak idején szintén nem írta alá, hasonlóképp kötelezte magát annak betartására.

Ezzel úgy látszik, hosszú időre megállapodottnak tekinthető a tengeri semlegességi jog legfontosabb kérdésének fejlődése. A tengeri harc jog fejlődésének iránya jelenleg az, hogy a magántulajdon a tengeren is sértetlen legyen, épp úgy, mint a szárazföldi háborúban;* azonban eme reform esetleges létrejötte sem fogja módosítani a semlegesek joghelyzetét, mely ma is szilárd, legfőlegb a tengeri forgalom még nagyobb zavartalansága fogja a semlegesek helyzetét javítani.

Más irányban tisztázta a tengeri semlegességi jogot az 1873-iki washingtoni szerződés, mely Anglia és az Egyesült-Államok közt a híres Alabama-ügyből kifolyólag jött létre s a semlegesek kötelességeit formulázta. Ezen egyezmény kimondotta, hogy a semleges állam köteles megakadályozni, hogy az ő területén a hadviselő felek hadi célokra hajókat építsenek és szereljenek fel, továbbá, hogy az ő

* Az 1899-iki hágai békekonferencia e kérdés közeli rendezésének szükségét ki is fejezte: La Conférence émet le voeu que la proposition tendant à déclarer l'inviolabilité de la propriété privée dans la guerre sur mer soit renvoyée à l'examen d'une conférence ultérieure. (Voeu 5.)

kikötőjét s vizeit hadi műveletek kiinduló pontjául használják.

Ezen egyezmény alapján köteleztetett Anglia, mint aki a semlegességi jog ezen elvét megsértette, hogy az Egyesült-Államoknak kártérítést nyújtson ama károkért, melyeket az amerikai polgárháború folyamán a déli államoktól Angliában készített és felszerelt kalózhajók az északi államok kereskedelmének okoztak.

Ma a tengeri semlegességi jog egyetlen függő kérdése: mi tekintendő hadi dugárúnak, azaz oly árúnak, mely semleges hajón szállítva a hadviselő felek hadi céljait van hivatva elősegíteni, megkönnyíteni. Tagadhatatlan, égető szükség volna az e fogalom alá sorozandó tárgyak taxatív, szilárd meghatározása, s remélhető is, hogy ez a hatalmak együttes megállapodásával az érdekek közössége folytán előbb-utóbb meg is fog történni.

III.

1. A semlegesség, mint fentebb láttuk, a háborún kívül álló államoknak pártatlan magatartását jelenti a hadviselő felekkel szemben, a bele nem avatkozást a folyó küzdelemben. A semlegességnek tartalma e szerint a be nem avatkozás és pártatlan magatartás. Bárminők legyenek is az okok és körülmények, melyek előidéznek egy államnak semlegességét, a semlegesség tartalma, azaz az ezen állapotról folyó köteleességek és jogok mindig ugyanazok.

Minden oly felfogás tehát, mely a semlegességet belső tartalma szerint osztályozza, helytelen, hamis. A semlegességnek különböző fajairól csakis egyéb alapon beszélhetünk, azon különböző okok és körülmények alapján, melyek a semlegességet előidéznek.

Így különböztetjük meg első sorban a semlegességnek két kiváló fajtát: az *egyszerű* (CSARADA szerint *önkéntes*) és a *szerződéses* semlegesség alakjában.

Az egyszerű semlegesség (*neutralité simple ou normale*) a nemzetközi jog alapján illeti meg, kötelezi és jogosítja azon államokat, melyek a háború-

tói tartózkodni akarnak; a szerződéses semlegesség (*neutralité conventionelle ou anormale*) nem közvetlenül a nemzetközi jogból, hanem oly, a hadviselő felek egyikével vagy mindkettejével kötött nemzetközi szerződésből kifolyólag illet meg valamely államot, amely az illető államot a semleges magatartásra már eleve kötelezi.

Am akár egyszerű, akár szerződéses semlegességről van szó, a semleges állam mindig egyazon magatartásra van kötelezve. A szerződéses semlegesség, természetesen, több biztosítékot nyújt, mert ha az állam az ellenségeskedések megkezdése előtt szerződéssel biztosítja azoknak a semlegességét, akiknek a küzdőtérré való lépése veszélyeztetné a harcra nézve kedvező lefolyását, csökkenti az ellene felmerülhető eshetőségek számát. Ily szerződéssel biztosította az 1870-71-iki háborút megelőzőleg Poroszország Oroszország semlegességét, mikor az utóbbi még azt is magára vállalta, hogy Ausztria-Magyarország semleges magatartását szintén kieszközli.

A szerződéses semlegességnek egész különös faja az úgynevezett állandó vagy örökös semlegesség (*neutralité permanente, perpétuelle*). Ez abban áll, hogy egy állam magát bármely, a jövőben előforduló háború esetére semleges magatartásra kötelezi a többi államok azon biztosítása mellett, hogy ezek az ő semlegességi helyzetét tisztelni és védelmezni fogják.

Az állandó semlegesség emez intézménye egészen új keletű. Az első állam, melynek ily semlegességét a nagyhatalmak elismerték, Svájc eme helyzetét a bécsi kongresszus aktájának köszönheti. Belgium az 1831. évi november 15-iki, Luxemburg az 1867. évi máj. 11-iki londoni szerződésben nyerte semlegességét. Ezek az úgynevezett európai barrière-államok.

Állandóan semlegesítették a hatalmak még a Kongó-államot a berlini 1885. évi február 26-iki, Számoa és Tongo szigeteket az 1889. évi június 14-iki szerződésben, hasonlóképp semlegesítve vannak Görögországnak ion szigetei, Korfu és Paxos a hozzájuk tartozó szigetekkel együtt az 1863. évi nov. 14-iki londoni szerződés értelmében (részleges semlegesség).

A múlt században semleges volt egyideig Krakkó köztársaság és Szerbia, előbbi az 1815. évi május 3-iki bécsi, az utóbbi az 1856. évi márc. 30-iki párisi szerződés alapján. Krakkó semlegessége 1846-ban szűnt meg, midőn Ausztria bekebelezte, Szerbia semlegességének viszont az 1878-iki berlini szerződés vetett véget.

Meg szoktak még különböztetni általános és részleges semlegességet (*neutralité générale, partielle.*) Az általános semlegesség valamely hatalom egész területére vonatkozik, míg a részleges semlegesség valamely hatalom területének csak egy bizonyos részét vonja a semlegesség szabályai alá, aminek

tulajdonképpen való értelme: hogy az illető államnak bizonyos része a hadiműveletek alól ki van véve.

A részleges semlegesség ismét lehet állandó, vagy időleges. Míg Hollandia és Luxemburg egy államfő alatt voltak egyesítve, a Luxemburgra kimondott állandó semlegesség részleges semlegesség volt a közös németalföldi külügyi politika szempontjából. Németalföld esetleges háborúja esetén e háború Luxemburgot, az államfő és külügyi politika minden közössége dacára, nem érintette volna. Görögország, területe egy részével, az ion szigetekkel napjainkban is részleges, állandó semlegeséget élvez. Több nemzetközi jogi író felfogása szerint Franciaország egy része, északi Szavoja szintén állandóan semlegesítve van; ezt a területet ugyanis a bécsi kongresszus Svájccal együtt semlegesnek nyilvánította, bár közvetlenül a szard királysághoz tartozott. 1860-ban a terület Franciaországé lett, de mivel azok az okok, melyek különösen Svájc érdekében északi Szavoja semlegesítését követelték, továbbra is megvannak, e terület semlegességét ma is érvényesnek kell tekintenünk.

Ám a részleges semlegesség időleges is lehet, minek példáival szintén találkozunk. 1859-ben a pápai állam egy része egyezményvel kifejezetten semlegesnek nyilvánított. Hasonlóképp semlegeséget élvezett, bár nem kifejezetten, az 1863-iki háború alkalmával Dániának területe, Jutland és Schleswig-Holstein kivételével.

Bizonyos helyiségek és személyek mentességét a harcjog szabályaival szemben, minők a kórházak, orvosok, a betegápolók és a betegek, szintén a részleges semlegesség fogalma alá szokták foglalni. A genfi egyezmény ugyanis a mondott helyiségeket és személyeket valóban semlegeseknek jelöli meg. (*Les ambulances et les hôpitaux militaires seront reconnus neutres . . . Le personnel des hôpitaux etc. participera au bénéfice de la neutralité.*) E megjelölés azonban nem abban az értelemben veendő, melyben a semlegesség nevezete közönségesen; a rendkívüli kedvezmény, melyben a genfi egyezmény bizonyos helyiségeket részesít, csakis humanitárius okokra vihető vissza. Személyek, melyek hadviselő állam alattvalói, már fogalmilag ki vannak zárva a semlegesek közül s a genfi egyezmény csak az analóg kedvezményes elbánásra akar utalni, midőn bizonyos személyekre és helyiségekre a semlegesség kifejezését alkalmazza.

2. Teljesen hibás az a felosztás, mely tökéletes és tökéletlen vagy korlátolt semlegességet különböztet meg (*neutralité parfaite, imparfaite, limitée*).

E felosztás ugyanis a semlegesség tartalmán épül fel, holott, mint már említve volt, a semlegesség, bárminő okok idézik elő, mindig ugyanazon kötelességeket és jogokat tartalmazza. Mert mit értenek tökéletes semlegesség alatt VATEL, MARTENS, KLÜBER, HEFFTER, WHEATON? A nemzetközi jog semlegességi szabályainak szigorú megtartását. S mit

tökéletlen semlegesség alatt? Az ezen szabályok egyike-másika alól való mentességet.

A modern nemzetközi jogban azonban ma már, mondhatni teljes diadalra jutott az a felfogás, hogy a semlegesség fokozatokat nem tűr. Bármily csekély tudatos eltérés a semlegesség szabályaitól megsértése a semlegességnek (*breach of neutrality*), a semlegességnek bárminő megsértése pedig a semlegességről való lemondást jelenti.

Különösen azt az esetet szokták a tökéletlen semlegesség fogalma alá vonni, midőn valamely állam a háború előtt vállalt kötelezettségének tesz eleget a háború folyamán azon hadviselő fél részére, mely iránt a kötelezettséget magára vállalta. Ha ugyanezt egy előzetes szerződéses kötelezettség hiányában teljesítené, mondják ez írók, elvesztené semlegességét; így azonban a semlegességből, jóllehet egyik hadviselő felet a másik rovására előnyben részesítette, nem lépett ki.*

Am e nézet a lehető legveszélyesebb következmények csiráját rejti magában, s ha megállana, illuzóriussá tehetné a semlegességi jogelvek nagyobb s épen legjelentősebb részeit.

* WHEATON e felfogásnak a következő alakban ad kifejezést: «La neutralité peut être modifiée par des engagements antécédents, au moyens desquels le neutre est lié à l'une des parties en guerre. Ainsi le neutre peut être obligé par traité antérieur à la guerre de fournir à l'une des parties belligérantes un secours limité d'argent, de troupes, de vaisseaux ou de munitions de guerre ou d'ouvrir ses ports aux vaisseaux de guerre de son allié avec leurs prises; l'ac-

Ha e felfogás a nemzetközi jogban érvényes volna, könnyen ki lehetne játszani a semlegesség-elveit azáltal, hogy előleges szerződéssel bármely hatalom, mely magát a háború esélyeinek kitenni nem akarja, a leghathatósabb támogatást nyújthatná valamely hadviselő félnek, anélkül, hogy a háború kedvezőtlen kimenetele őt létében, területi épségében, vagy másképp veszélyeztethetné.

De szerencsére WHEATONék felfogása könnyű szerrel megcáfolható.

Az a kérdés, vajjon a nemzetközi jog általános elveinek s egy konkrét nemzetközi szerződés határozmányainak összeütközése esetén melyik az erősebb s melyiknek kell engednie?

Ha, mint némelyek teszik, a nemzetközi jognak jogi természetét megtagadjuk, akkor a nemzetközi jog nem egyéb, mint csak követésre alkalmas szabályok halmaza. A nemzetközi jognak egyedül ilyen felfogásával volna megegyeztethető az a nézet, hogy konkrét nemzetközi szerződés a nemzetközi jog általános elveinek minden különös, mi több: jogi következmény nélkül, derogál.

Ha azonban, mint ma már általánosan teszik, elismerjük, hogy a nemzetközi jog nemcsak névleg, de tényleg is jog, még pedig, amennyiben kü-

complissement d'une pareille obligation ne détruit pas sa neutralité et ne le rend pas l'ennemi de l'autre nation belligérante, parce qu'il ne le rend pas l'associé général de son ennemi.» (Éléments du droit international II. 5. §.)

lönösen harmadik személyekről is van szó, a közjog jellegével és természetével bíró jog, akkor semmi kétség, hogy ha valamely általános elve szerződéssel ütközik össze, a szerződésnek kell engednie. Ugyanis csak a magánjogban áll, hogy «contractus contrahentibus legem ponib, a közjogban, ellenkezőleg, «pactum cedit publico».

Ebből világosan formulázható a tétel, hogy ha valamely állam egy hadviselő félnek, bár előző szerződésből kifolyólag, kedvezményt nyújt, ez a semlegesség megszegését jelenti, – amivel aztán egyszersmind a tökéletlen vagy korlátolt semlegesség fogalmának sorsa is el van döntve. Az oly szerződést, mely a tökéletlen semlegesség leplébe burkolózva akarná a semlegességet kijátszani, helyesen nevezi KLEEN «*turpe pactummak,*» melynek kötelező ereje nincsen, s ha megtartják, a semlegesség megszűnését vonja maga után. Valóban a nemzetközi jogélet fejlődése folyamán minden tökéletlen semlegesség tiltakozásra sarkalta azokat, kiknek sérelmére szolgált. 1778-ban az Egyesült-Államok és Franciaország kötöttek egymással oly tartalmú szerződést, melynek értelmében az amerikai Unió Franciaországnak, ez utóbbi ellenségeinek kizárásával, megengedte, hogy a francia kalózhajók a háborúban elfogott zsákmányhajókkal amerikai kikötőkbe vonulhassanak. Hasonlóan a tökéletlen

* KLEEN, Lois et usages de la neutralité, I. 153. 1.

semlegesség álláspontján nyújtott Dánia Oroszországnak 1788-ban a svéd-orosz háború alkalmával előzetesen kikötött segítséget abban a téves Íriszemben, hogy evvel semlegességéből nem lépett ki. A tökéletlen semlegesség árnyéka kísértett még legutóbb az angol-transvaali háborúban is, midőn Portugal az angolok részére nyújtott kedvezményeket előző szerződésből igyekezett igazolni, a dél-afrikai államok pedig egész joggal érvényesítették Portugállal szemben a semlegesség megsértésének következményeit.

Némelyek a tökéletlen semlegesség fogalma alá sorolják az ú. n. jóakarátú semlegességet (*bienveillante neutralité*), aminőre magokat Magyarország-Ausztria és Németország az 1878-iki svéd és dacszövetségében a szövetséggel nem érintett háborúikban kölcsönösen kötelezték. Ez az eset azonban nem tekinthető a semlegesség megsértésének. A jog lényegét nem kifejezések teszik, hanem azokénak a tartalma: a jóindulatnak pedig, melyre a hatalmak magokat a szóban forgó esetben kötelezték, anyagi belső tartalma nincsen. Az 1870-71-iki porosz-francia háborúban Poroszország hiába vette semlegességi sérelemnek a franciák mellett Európa-szerte megnyilatkozott rokonszenvet, elégtételt sehol sem kapott, de kárát sem látta az ellene nyilatkozó közhangulatnak. De internis non iudicat praetor, maga a jóindulat senki jogát nem sérti, azért nem is fog pl. Ausztria-Magyarország kilépni

semlegességéből, ha egy esetleges német-francia háborúban szerződési kötelezettségéhez híven Németországgal rokonszenvez, csak e rokonszenv külső, anyagi támogatásban ne nyilatkozzék. Tisztán humanitárius támogatás sem fogja a semlegesség elvesztését előidézni, ha pl. Ausztria-Magyarország-orvosokat, betegápolókat küld a német hadsereghez, ha egyidejűleg a Németországban hátramaradt özvegyeket, árvákat a maga részéről is támogatja, segítséget gyűjt a sebesültek részére; Svájc nem lépett ki a semlegességéből, midőn az 1870–71-iki háborúban a körülzárt Strassburgból egy fegyverszünet alkalmával a nőket és gyermekeket kihozta és nekik Bázelen menedéket nyújtott.

Azonban még egy kérdést kell ezen a helyen mérlegelni. Jelesül: minő elbírálás alá esik semlegesség szempontjából az a pártatlan eljárás, mely valamely kedvezményt mindkét hadviselő félre nézve egyaránt biztosít?

A felelet ott van a semlegesség fogalmában, mely tagadhatatlanul a pártatlanságot is magában foglalja, de a súlyt mégis az ellenségeskedéstől való tartózkodásra veti. Világos, hogy az olyan pártatlanság, mely az ellenségeskedésben való részvételt nem zárja ki, nem igazi semlegesség, tehát nem is semlegesség. Viszont az ellenségeskedéstől való tartózkodás, ha subjective nem is jár pártatlansággal, nem jelenti a semlegességéből való kilépést, mert a mérő rokonszenv a mérleget a két hadviselő fél

közt fel nem billentheti. A súly tehát az ellenségeskedéstől való tartózkodáson lévén, méltán tehető felelőssé a semlegesség megsértéseért azon hatalom, mely az egyik hadviselő felet azzal részesíti valamely előnyben, hogy ugyanazt a másik félnek is biztosítja. Az igazság itt is csak az, hogy *si duo faciunt idem, non est idem*. A kedvezés, melyben az egyik fél részesül, a másik félre nézve nem ugyanolyan értékű, mint az a hátrány, melyben ellenfele kedvezés nélkül volna, sőt eme fél legtöbbször nincs is abban a helyzetben, hogy ugyanannak a kedvezésnek maga is hasznát vehetné. Egy magát semlegesnek tartó hatalom az egyik hadviselő félnek például hiába enged szabad átvonulást (*droit de passage*) azzal, hogy ugyanezt a másik fél számára szintén megadja; a másik fél esetleg már a fizikai körülményeknél fogva sem élhet ezzel a kedvezéssel, vagy nem veheti hasznát épen az ilykép előállott kedvezőtlen harctéri helyzet következtében. Itt is csak burkolva lenne a semlegesség megsértése a tökéletlen semlegesség örve alatt.*

BLUNTSCHLI a tökéletlen semlegesség tanával kapcsolatban felveti a kérdést, vajjon valamely szövetség involválja-e a semlegességből való kilépést olyan állammal szemben is, mely ellen a szövetség nem irányúi, – s ez a kérdés a jelenlegi nemzetközi

* Elnevezése: tökéletlen, de pártatlan semlegesség, *neutralité imparfaite* *impartiale*, szemben a tökéletlen pártos, vagy minősített semlegességgel, *neutralité imparfaite, partiale ou qualifiée*.

konstelláció szerint könnyen aktuálissá válhatik. Tudvalevőleg Ausztria-Magyarország és Németország Oroszországgal, Orosz- és Franciaország Németországgal szemben szövetségben állanak. Ha már most Német- és Franciaország közt háború ütne ki s Oroszország Franciaország segélyére sietne, Ausztria-Magyarország kénytelen lenne Németországot Oroszország ellen védeni, de nem Franciaország ellenében is egyszersmind. Vájjon semleges maradna-e ez esetben Ausztria-Magyarország Franciaországgal szemben? A nézetek megoszlanak, de úgy látszik, Bluntschlinak nincs igaza, midőn azt állítja, hogy ez esetben Ausztria-Magyarország Franciaországgal szemben nem lépne ki a semlegességből. Kétségtelen ugyanis, hogy egy ily európai konflagráció esetén a hadmozdulatokat a hadi siker szempontja irányozná, a józan hadi politika pedig kizárná annak a felfogásnak érvényesülését, hogy Ausztria-Magyarországnak Franciaországgal, határozott ellenségének, Oroszországnak szövetségével szemben a hadi siker kockáztatásával is tartózkodnia kellene. Ez esetben tehát a semlegességből Franciaországgal szemben is kilépetteknek volnánk tekintendők a «des amis de nos ennemis sont nos ennemis» elvének alapján. Arról azonban, hogy ez esetet a tökéletlen semlegesség hibás fogalma alá vonjuk, szó sem lehet.

IV.

1. A semlegességi jognak egyik fontos kérdése: a semlegesség *alanyainak** meghatározása. Vajon kik lehetnek a semlegesség alanyai? – A helyes és kielégítő feleletet megadja az a viszony, mely a semlegességi jogot a nemzetközi joggal egybekapcsolja, az a körülmény, hogy a semlegességi jog a nemzetközi jognak csupán egy része, s mint ilyennek a közös alapfogalmakat amabból kell me-

* Előre kell bocsátanunk, hogy mi az «alany» szónak kettős jelentést tulajdonítunk: jelenti első sorban a semlegességet élvező, a semlegesség helyzetében levő államokat, de jelenti másodsorban azon személyt is, mely a semlegességi helyzettel való visszaélésből és semlegességellenes megtorlásból folyó következményeket érvényesíteni jogosítva van, azaz a hadviselő államot. A nemzetközi jogi írók e megkülönböztetést rendszerint elmulasztják, illetve a semlegesség alanyának fogalma alá egyoldalúlag csak a semleges államokat sorozzák, holott kétségtelen, hogy a semlegességi jogból kifolyólag a hadviselő felet is illetik meg jogok és köteleességek, már pedig jogalanyok alatt mindazokat értjük, kiket ugyanazon jogviszonyból jogok és köteleességek (bár különböző természetűek) illetnek meg. Így például a kötelmi jognak egyaránt alanya az adós és hitelező, mert ugyanazon jogviszonyból mindkettőre haramiának jogok és köteleességek. Mi tehát tárgyalásunkban a semlegesség alanyán első sorban magát a semleges államot értjük ugyan, de ahol közös feltevések forognak szóban, ott a hadviselő feleket is e fogalom alá sorozzuk.

ríténie. Más szóval: a semlegesség alanyainak meghatározásánál egyéb irányadó szempont, mint a nemzetközi jogalanyiség, nem jöhet számba; semlegesség alanya egyedül az lehet, aki általában nemzetközi jogalanykép szerepelni képes: tehát a független, szuverén állam.

E következtetés egyébiránt a hadi jogból is igazolható, melynek a semlegességi jog mintegy a függelékét alkotja. A semlegesség háborút feltételez, háborút pedig csak szuverének viselhetnek, következőképp a háborútól való tartózkodás joga sem lehet másé, mint a szuverén államé. A háborúviselés a szuverenitás folyamánya, következőképp a semlegesség szintén az. Nem beszélhetünk szuverén alattvalókról, tehát semleges alattvalók sem léteznek: csupán az állam lehet semleges és mondható semlegesnek.

Ám ez a tétel éppen nem zárja ki, hogy a semleges alanyoknak, az államoknak alattvalói a semlegességből kifolyólag számba ne jöhessenek. Nem lehet mondani, hogy az alattvalók is alanyok volnának; de bizonyára az állam által élvezett semlegességből folyó jogok és kötelességek reflex kihatással vannak az alattvalókra, az állampolgárokra, mint akik a maguk összeségében az államnak realitást kölcsönöznek.

Némely írók, köztük KLEEN is (La neutralité, 127.) a semlegességnek közvetlen és közvetett alanyairól (*sujets immédiats et sujets médiats*), beszél-

nek, értvén az előbbieken az államokat, utóbbiakon az államok polgárait. Ez a megkülönböztetés azonban teljesen igazolatlan. A nemzetközi jognak alapelveibe ütközik, hogy bár közvetett címen is, valamely természetes személy, alattvaló nemzetközi jogalanyként szerepeljen, csupán azon okból, mivel a semlegesség reá is kihatással van. Ily címen, a közvetettség címén, a dolgok, a terület is az alany fogalma alá volnának sorozhatók, ez pedig senkinek sem jut eszébe, és ha mégis beszélünk semleges személyről, semleges árúról, semleges területről, ez" csak azt jelenti, hogy az illető személyre, áruira, területre az államot mint semleges alanyt illető jogviszonyok kihatnak. Nézetünk szerint teljesen felesleges megbontani azon alapelvet, hogy a nemzetközi jog alanyai egyedül az államok, mert azon magyarázat, hogy a semlegesség reflex hatásaképp az állampolgárok magatartása is irányítva van, teljesen alkalmas és kielégítő az e kérdés körül felmerülő jelenségek megvilágítására.

2. Nem mellőzhető e helyütt az ú. n. *fél-szuverén* államok helyzetének a kérdése.

Ma már kétségtelen, hogy a fél-szuverénitás teljesen elhibázott jogi fogalom. A szuverénitás fogalmában rejlő attribútumok, a szuverénitás egysége, oszthatatlansága, korlátatlansága és kizárólagossága nem engedik meg, hogy a szuverénitás és függetlenség állapotai között elvi fokozatokat ismerjünk el. Mindazonáltal kénytelenek vagyunk a fél-szuverénitást

mint műkifejezést bizonyos állapotoknak jelzésére használni, csakhogy ügyelnünk kell ezen kifejezésnek valódi elfogadható értelmezésére.

Fél-szuverén államok alatt a nemzetközi jogászok az olyan államalakulatokat értik, melyek külügyi felségjogokkal nem bírnak, helyettük e jogokat más állam gyakorolja, melynek fenhatósága rendes körülmények közt a fél-szuverén állam részéről a hűségeskü s anyagi szolgáltatások kötelezettségében nyilvánul.

Valósággal azonban a fél-szuverén elnevezés nagyon különböző állapotok jelölésére szolgál, s a pusztai évi adó fizetésének kötelezettségétől kezdve a tartományi alávetettségig a fél-szuverénítésnek több fokozatával találkozunk.

Am akárhogy áll ez a dolog, ha az évi 'adófizetésének kötelezettségén kívül más politikai kapocs a két állam közt nem létezik: a szuverenitás a maga lényegében megtámadottnak nem tekinthető. Velence és Lengyelország hosszú időn át, de egyidőben Ausztria is, évi tributummal adóztak a portának, anélkül, hogy ez a körülmény nemzetközi jogaiknak sérelmére vagy csökkentésére szolgált volna. Az olyan állam tehát, mely egyedül adót fizet, más tekintetben azonban kötelezettséget nem vállal, nincs megfosztva hadviselő és ezzel kapcsolatban semlegességi jogalanyiságától.

Ha azonban a külügyi felségjogok kifejezetten az adót élvező államot illetik meg: a szuverenitás

megszűntnek tekinthető, és a semlegességi jogalanyiság az adózó államot meg nem illeti. Az ilyen állam hadat csak hűbérura, a szuverén állam kifejezett vagy hallgatóságos beleegyezésével viselhet és önálló semlegességre szintén csak hasonló feltételek mellett tarthat számot. Ily viszonyban áll a portához jogilag még mai nap is Egyiptom, valamint Bulgária.*

3. További kérdés, minő reflex-hatásai vannak a semlegességnek a *személyekre* és a *dolgokra*?

Semmi kétség, hogy a semleges állam alattvalói, polgárai ama pillanattól kezdve, amelytől fogva államuk, szintén élvezik a semlegességből folyó jogokat és alá vannak vetve a semlegességből folyó köteleességeknek. Másodsorban osztoznak e semlegességi helyzetben a semleges állam és polgárai tulajdonát tevő dolgok, kivéven azon ingatlanokat, melyek a hadviselő felek területén fekszenek. Végül legfontosabb következményekkel jár a semlegességnek kihatása az államterületre.

Az államterület az államnak legkarakterisztikusabb alkotó-eleme. Az állam tagjai folyton változnak, de a terület állandóan ugyanaz marad. Az állam szemmel láthatólag a területben testesül meg, kö-

* Helyesen jegyzi meg «Halbsouveränität» (Berlin 1903) című művében BOGICSEVIC: «Kriegsrecht und Halbsouveränität sind miteinander unvereinbar. Wohl kann der Suzerän in einzelnen Falle den Unterstaat besonders beauftragen, einen Krieg zu eigenem oder zu gemeinsamem Vorteile zu führen, aber eine Verleihung eines Kriegesrechtes wird niemals stattfinden.» (Id. m. 245. I.)

vetkezéskép a semlegesség szintén a területre hat legjellegzetesebben.

Semlegesség szempontjából a semleges terület tiszteletbentartása a hadviselő feleknek egyik legfőbb kötelessége. Viszont a semleges állam a saját területeinek semlegességénél fogva szintén köteles, hogy éberem őrködjék, hogy territóriuma semmiféle ellenséges műveletnek támaszpontjául ne szolgáljon.

4. Abból a körülményből, hogy a semlegesség alanya alattvaló nem, csupán állami hatalom lehet, világosan következik, hogy a semlegességből folyó kötelességekért elvileg csakis *az állam felelős*. Ez a felelősség kiterjed az állam magatartására, de szerveinek, polgárainak, sőt a területén tartózkodó idegeneknek viselkedésére is egyszersemind. Ha a semleges állam polgárai mint egyesek kilépnek államuk semlegességéből, s a semlegesség megsértése oly természetű, hogy egyáltalán érvényesíthető, az ez által sérelmet szenvedett hadviselő fél elvileg magát az államot teheti felelőssé.

Az államnak eme felelőssége pedig elvben a semlegességi joghelyzet elvesztése következményeinek túrésében áll. A nemzetközi joggyakorlat azonban enyhített a szigorú elvi állásponton, mivel mindenki érezte annak az igaztalanságát, hogy egy állam bármily csekély, talán gondatlanságból elkövetett semlegesség-sértésért, avagy valamely alattvalójának sokszor ellenőrizhetetlen tetteiért a háború következményeivel lakoljon. A nemzetközi gyakorlat cse-

kélyebb súlyú semlegességi sérelemért, különösen ha a háború, melynek tartama alatt a semlegesség megsértetett, már véget ért: elegendőnek tartja a vagyoni felelősség megállapítását, ami rendszerint diplomáciai úton vagy választott bírósági eljárás útján történik.

Am sérelem és sérelem között lényeges különbség lehet, s mindenekfölött szükséges, hogy ama semlegességi sérelmek, amelyeket maga az állam követeli el, és amelyek az alattvalóktól eredtek, élesen szétválasztassanak. Ama felelősség ugyanis, melynek tárgyát az állam saját cselekvényei, vagy alattvalóinak az ő szándékos vagy gondatlan vétségéből származott tényei alkotják, közvetlen és föltétlenül az államot terheli,* az alattvalóknak oly tényei azonban, melyek államhatalmuk ellenőrzése alá semmikép sem eshettek, közvetlen felelősséget a semleges államra nem rónája. A semleges állam felelőssége ily esetben csak közvetett; alattvalóin a sérelmet szenvedett hadviselő fél elégtételt vehet s a semleges állam ezt tűrni tartozik. Az Alabama-ügyben Nagybritannia közvetlenül mint állam felelt a semlegesség megsértéseért, nem önönmagának mint államnak, de alattvalóinak cselekvényei alapján, azokból, mivel alattvalói fölött a köteles ellenőrzést

* Ezt ROLIN a *Revue de droit international* 1896-iki évfolyamában következőkép fejezi ki: Il y a obligation de veiller sur les agissements des nationaux et responsabilité de l'état, si la surveillance n'a pas été sérieuse. (669. 1.)

elmulasztotta; az 1871-iki washingtoni szerződés viszont már a háború után ugyan, külön is megállapította, hogy a semleges állam köteles gondoskodni róla, hogy fenhatóságán belül valamely hadviselő fél részére hajó, felszerelés, fegyverek ne készüljenek. Azonban a semleges államnak ebbeli kötelessége enélkül is, a semlegesség általános természetéből, a *responsabilitas* és *culpositas* elvéből is leszármaztatható.

Viszont bármily hadviselő fél igazságtalanul vonná felelősségre azt az államot, melynek alattvalói ellenfelének soraiban fegyvert fogtak, ha ezt a semleges államnak megakadályoznia nem volt módjában. Semlegességét az ilyen állam továbbra is élvezi, csupán a semlegességet sértő alattvalók nem számíthatnak diplomáciai védelmére, a hadviselő fél nem tartozik számba venni azt a körülményt, hogy a vele szemben állók egy semleges államnak polgárai, hanem feltétlenül alkalmazhatja velük szemben a hadi jogot. Nem tagadható azonban magának a semleges államnak az a kötelezettsége sem, hogy saját, a semlegességet megsértő alattvalóit, mihelyt teheti, engedmességre szorítsa, esetleg megbüntesse, vagy, amennyiben kártérítésről van szó, ezt velük szemben megállapítsa, végrehajtsa és a sérelmet szenvedett államnak kárpótlást nyújtson.

De vajjon minő felelősséggel tartozik a semleges állam azon alattvalói tekintetében, kik a hadviselő felek valamelyikének soraiba állottak?

Annyi bizonyos, hogy a semleges állam köteles rajta lenni, hogy alattvalói a hadviselő felek szolgálatába ne álljanak; ha meg kell akadályoznia, hogy területét valamelyik hadviselő fél hadművelési támpontul ne használja, feltétlenül kötelezve van arra is, hogy ne engedje alattvalóinak hadi célokra való felhasználását. Legpregnansabban ez a toborzásnak* általános tilalmában jut kifejezésre, azonban egyéb intézkedésekben is nyilatkozik. A katonai személyek, mint akiknek a hadviselők leginkább hasznát veszik, az átlépéstől legszigorúbban eltiltandók és átlépésük minden módon megakadályozandó. Polgári személyeknek a hadviselő felek valamelyikéhez való tömeges kivonulását feltétlenül gátolni kell, ha pedig átlépő szándékukról merülne föl alapos gyanú, visszatartásukra a legérelyesebb rendszabályokat kell alkalmazni. Ugyanis a hadviselő felek bármelyike joggal a semlegesség megsértésének tekinthetné, ha a semleges állam, nem elégedve meg a másik fél iránt táplált puszta rokonérzéssel, polgárainak a harctérre való tömeges kivonulása előtt szemet hunyna.

Ám tagadhatatlan, hogy a semleges állam a legtöbb esetben a legjobb akarattal sem bírja megakadályozni, hogy egyes polgárai akár rokonszenvtől, akár harci kalandvágytól indítatva, a harctérre ne menjenek. Az ilyeneket államuk kénytelen sor-

* Enrôlement en masse. L. CALVO: Le droit international théorique et pratique. (§. 1068.)

suknak átengedni, nem kifogásolhatja semminemű bántódásukat; a «mitgefangen – mitgehangen» elv válik reájok nézve érvényessé.

Vannak, akik a semleges államnak felelősségét a *dolus*, *culpa lata*, *levis* és *levissima*-féle distinciók alapul vételével magánjogi alapra kívánják helyezni. Némelyek, így BLUNTSCHLI (779. §.) és FIORE (1567-1569. §§) csupán a *dolus* és a *culpa lata* alapján állapítják meg a felelősséget, míg mások (például KLEEN i. m. 140. 1.) a *culpa levis*-ért is felelősséget követelnek. Ha – okozkodik KLEEN, – a törvényhozás a polgárt hanyagságának minden következményeért felelősségre vonja, miért volna feloldva egy kormány, nemzetközi viszonyokban, a gondatlanságáért való felelősség alól? Azonban ez az érvelés roppant gyenge, sőt egyáltalában nem is érvelés. KLEEN egyszerűen kérdéssel intézi el a dolgot, holott épen neki kellene arra válaszolnia. Megvalljuk, nem csatlakozhatunk sem BLUNTSCHLI és FIORE, sem KLEEN felfogásához. Aprólékos magánjogi különböztetéseket a nemzetközi jogban alkalmazni nagyon bajos, sőt veszélyes is lehet, különösen a jelen esetben, midőn a magánjogi mérték (a gondos családapa, a rendes kereskedő stb. gondossága) a nemzetközi jogban a gondatlanság mérvének megállapítására teljességgel hiányzik. Tudva való, ugyanazon viszonyok tekintetében minden államban más-más eszközök, más-más módok léteznek és más-más felfogás uralkodik; rossz közigaz-

gátás, kezdetleges rendőri intézmények pedig nem róhatók fel valamely állam terhére, mikor arról van szó, hogy a semlegességnek az alattvalók részéről történt megsértése elbíraltassék. Ám ha a nemzetközi jogi felelősséget mégis mindenáron a magánjog analógiájára akarjuk berendezni, annak megállapításában, azt hisszük, még leginkább a «*diligentia quam in suis rebus*» mérve lenne alkalmazható.

5. Figyelemre méltó kérdés, vajjon valamely államnak *belső háborúja* jár-e a semlegesség szempontjából hatásokkal. Tagadhatatlan, hogy a polgárháború, forradalom, lázadás külső alakjában valamennyi magán viseli a nemzetközi hadviselés jellegét. (*Krieg im technischen Sinne*, HEILBORN szerint.)* Mindamellet ama tételnél fogva, hogy háború csak szuverének közt lehet, a nemzetközi jog értelmében az ily küzdelem háborúnak nem volna tekinthető. Tény azonban, hogy más államok magaviselete e harcokkal szemben szükségszerűleg a semlegesség analógiájára szabályozódik, bár, véleményünk szerint, e magaviselet voltaképen a «non-interventio», és nem közvetlenül a semlegesség alapelveire nehező. Ha ugyanis elismerjük, hogy egy állam belügyeibe más állam normális

* HEILBORN: Rechte und Pflichten der neutralen Staaten in Bezug auf die während des Krieges auf ihr Gebiet übertretenden Angehörigen einer Armee und des dorthin gebrachten Kriegsmaterial der kriegführenden Parteien. Berlin, 1888. 65. 1.

viszonyok közt bele nem szólhat, nem tehetünk másképp azon esetben sem, midőn valamely állam belviszályait az egyes pártok polgárháború, forradalmi lázadás alakjában fegyveres erő döntésére bizzák, és hogy mégis ez esetben is semlegességi elvekről szokás beszélni, ennek oka csupán az, hogy az alapfeltétel lényegében itt is ugyanaz, t. i. fegyveres küzdelem, mint a semlegesség normális eseténél. így láttuk, hogy az északamerikai polgárháború idején Nagybritannia semlegesség megsértéseért felelt annak következtében, hogy a fölkelő déli államokat közvetve támogatta.

Ezzel kapcsolatban merül fel a másik, lényegben különböző kérdés, vajon alanya-e a semlegességi jognak valamely lázadásban levő párt? Ezt a tényleges állapot alapján lehet csak eldönteni.

Ha oly erős e párt, hogy bizonyos területen tényleg s hosszabb ideig szuverén jogokat bír gyakorolni olykép, hogy vele a nemzetközi érintkezés lehetséges, semmi sem áll útjában, hogy a szuverénné létei reményében, a nemzetközi jogalanyiságot neki mintegy előlegezve, semlegességi alanyak ne tekintessék s ellenében esetleg még a semlegesség megsértésének következményei is alkalmaztassanak.*

* Lényegében hasonló véleményen van HEILBORN is: Die Neutralitätsgesetze treten dadurch in Kraft, dass die aufständische Parteien als kriegführende von den nicht beteiligten Staaten anerkannt werden, wie das im nordamerikanischen Bürgerkriege geschah. (I. m. 68. 1.)

Mindezekből önként következik, hogy a köz-hatalom gyakorlásának a képessége, a belső, az anyagi szuverenitás minden semlegességnek volta-képi alapfeltétele. Bármely hatalom, még ha szuverenitása a többi hatalmak részéről alaki, külső elismerésben nem is részesül, amennyiben szuverén jogok gyakorlására képes, bátran minősíthető a hadi s következésképp a semlegességi jog alanyának.*

6. Ám vannak, kik a semlegességet a belső feltételen, a szuverenitáson kívül külső feltételekhez is kötik, s különösen régebben a *semlegességi nyilatkozatot* tartották ilyen feltételnek.

Tagadhatatlan is, a hadviselő államnak jogában áll, hogy a semlegesség tekintetében előre, határozott nyilatkozatot kívánjon, ilyen esetben tehát méltán beszélhetünk a semlegességi nyilatkozatok-ról mint a semlegesség külső feltételéről, mivel a semlegességi nyilatkozat elmaradását a hadviselő állam az adott körülmények között jogosan értelmezheti akként, hogy az illető állam nem akar semleges maradni. Rendes körülmények között azonban nincs szükség alakszerű nyilatkozatra: a semleges szándékú államok e nélkül is élvezhetik a semlegességgel járó előnyöket; s még kevésbé

* A legutóbbi délafrikai háborúban az Angliával szemközt állt államok egyikének, Transvaalnak szuverenitása külsőleg sehol elismerve nem volt, s mégis Transvaal, mivel a szuverenitásnak ismérvei benne belsőleg megvoltak, a hadi és a semlegességi jogból folyó jogait érvényesíthette.

van szükség a semlegességi nyilatkozat elismerésére a hadviselő felek részéről.*

Mindazonáltal ama tényjeges nemzetközi gyakorlatnak helyessége, hogy az államok esetenként rendszerint külön semlegességi nyilatkozatot tesznek közzé, kétségbe nem vonható, mivel ez a félreértések, magyarázgatások elkerülésére mégis a legalkalmasabb.

A semleges hatalmak rendszeren kétféle semlegességi nyilatkozatot szoktak kibocsátani: az egyik kifelé szól, a külföldi kormányokhoz, s különösen a hadviselő felekhez; a másik befelé, az alattvalókhoz van intézve. Az elsőnek célja a dolog természetéből kifolyólag, minden kétségnek eloszlatása az illető állam magatartása tekintetében; a másik az alattvalókat figyelmezteti a semlegességből folyó magaviseletre, a polgárokkal ismerteti jogaikat és kötelességeiket. A semlegességi jog szabályai ugyanis nem sorozhatók azok közé, melyek, mint a büntetőjogi szabványok, már a nevelés vagy a tisztességérzet folytán folyton köztudatban maradnak; éppen ezért a semleges állam minden olyan háború esetén, mely alatt a semlegességi elv komolyan számításba jöhet, kihirdeti polgárai előtt a semlegességből folyó, különösen az alattvalók magatartására vonatkozó kötelességeket és e kihirdetés elmulasztása a felelősséget nézetünk szerint már

* The legal presumption is, that the pacific status continues, unless he declares to the contrary. – BAKER, International Law. 253.

magában megállapítja magával az állammal szemben egyes, az alattvalók részéről elkövetett sérelmek miatt.

Magától érthető, a semlegességi nyilatkozatoknak mind e két faja fontos forrásgyűjtemény a semlegességi jog részére. A nemzetközi jog szabályainak megalkotására nem lévén törvényhozás, az egyes államok esetről-esetre maguk állapítják meg, mit tekintenek semlegességnek és mit értenek a semlegesség megsértése alatt, s a hallgatólag egyértelmű megállapodás ma már e szabályoknak meglehetősen állandó jelleget kölcsönzött.

A nemzetközi jogi írók állandó és esetszerű semlegességi nyilatkozatokat és nyilatkozati szabályokat különböztetnek meg. Állandó semlegességi nyilatkozat alatt értik azon szabályok foglatatát, melyek függetlenül az egyes háborúktól, előre megállapítják a minden háborúra vonatkozó kötelező szabályokat; az esetszerű nyilatkozatokat viszont egyes esetekben külön, az állandó nyilatkozatok alapú vételével szokták kiadni s rendes tartalmuk: a háború tényének fölemlítése, a terület sérthetetlenségének kinyilvánítása, a polgárok jogainak és kötelességeinek részletezése s a semlegességi büntetésekre vonatkozó sankció.

Az állandó semlegességi nyilatkozatok valóságos kódexei egyes, vagy az összes semlegességi kérdéseknek. Az 1794-iki északamerikai semlegességi nyilatkozat (*Foreign Enlistment Act*) a toborzás és

felszerelés tilalmát állapítja meg elvi alapon, állandóan, minden jövő háború esetére. Az 1818-iki *Neutrality Act* az összes főbb semlegességi szabályokat foglalja össze. Az 1819-ben hozott és 1870-ben revideált angol *Foreign Enlistment Act* mint állandó semlegességi nyilatkozat a címében foglalt toborzási tilalmon kívül általában a semlegességi jogra vonatkozó főbb elveket tartalmazza, míg egyéb államok különösen a tengeri zsákmányjogra vonatkozó elveket foglalták össze állandó semlegességi nyilatkozatokban.*

Mindamellett meg kell említeni, hogy a semlegesség kezdetének időpontját sohasem a semlegességi nyilatkozat, hanem a háború valóságos kezdete, illetve a háború megkezdésének valóságos tudomásulvétele állapítja meg. Részünkről azt hisszük, hogy a hadüzenet notifikálása e szempontból teljesen irreleváns körülmény. A napisajtó, a távírda és a telefon korában, ezen intézmények útján valamely állam és polgársága előbb értesül az ellenségeskedések kezdetéről, a háború kitöréséről, mintsem a háború hivatalos notifikálása megérkezik és a nemzetközi jog nem «strikt jog», ahol a formáságokon van a döntő súly s ez esetben is *ex aequo et bono* a valóságos tudomásvételnek kell

* Nevezetesebbek: az 1864 jén. 23-iki angol, 1864 márc. 3-iki osztrák, 1870 júl. 25-iki francia, 1872 szept. 28-iki német, 1876. aug. 7-iki amerikai és 1877 máj. 24-iki orosz zsákmányjogi szabályzatok. Az Institut de droit international is dolgozott ki egy e tárgyú javaslatot. (Règlement des prises.)

irányadóul szolgálnia. Megsértené tehát valamely állam a semlegességi jogot, ha oly időpontban, midőn a háború köztudomásúlag már megkezdődött, bár még nem notifikáltatott, oly magatartást tanúsítana, melyet tiltanak a nemzetközi jog megfelelő szabályai, a semlegesség jogelvei.

V.

Az államok béke idején ezer és ezer kötelékkel vannak egymáshoz fűzve, melyek megannyi kötelességet vonnak maguk után. Ezek a kötelességek háború esetén részben módosulnak, részben kiegészülnek oly kötelességekkel, melyek a háború természetéből folynak.

Abból ugyan, hogy a semleges állam a háborúba be nem avatkozik és a háború tekintetében mindkét hadviselő féllel szemben passzív magatartást tanúsít, az következne, hogy a béke alatti állapot tartson tovább; azonban ez két okból is lehetetlen: először is a fizikai akadályok miatt, melyeket a háború a megszokott érintkezés elé gördít, aztán ismét azon kölcsönhatás folytán, mely a modern nemzetközi életben a nemzetek viszonyai között található. A háború ugyanis eme kölcsönhatás következtében nemcsak a hadviselő feleket, hanem a többi nemzeteket is érinti, úgyhogy bátran el lehet mondani, hogy a háború az ő romboló hatását a békés állapotú helyeken is érezteti.

A békében támadt viszonyok tehát háborúban

csak annyiban tartanak tovább, amennyiben ezt a háború megengedi. A semlegesek kötelességei ebből kifolyólag két alapelvre vihetők vissza: a háborútól való *tartózkodás* és a hadviselő felek iránti *pártatlanság* alapelveire.

A háború előtti állapot tovább folyik, de csak amennyiben ez lehető anélkül, hogy a semleges állam a háborúba beleavatkoznék, s illetve anélkül, hogy egyik hadviselő felet a másik rovására előnyben részesítené.

E két alapelv közül kétségkívül a háborútól való tartózkodás, a háborúba való bele nem avatkozás az elsődleges, mert a másik alapelv, a pártatlanság csupán az előbbinek keretében jut érvényre.*

A háborútól való tartózkodás már magában semlegességet jelent; a pártatlanság azonban csak feltételesen, ha t. i. *in non faciendo* áll, azaz, ha azt jelenti, hogy a semleges állam egyik felet sem részesíti kedvezményben. Az oly pártatlanság, mely mindkét hadviselő fél kedvezményezésében nyilatkozik, nem involválja feltétlenül a semlegességet, mert vannak esetek, midőn mindkét hadviselő fél előnyben részesítése a semlegesség megsértését jelenti.

2. A háborútól való tartózkodás kötelességéből

* Neutrality does not consist in the mere impartial treatment of opposing belligerents, but in the entire abstinence from any assistance of either party in his warfare. WALKER, The science of international law 374.

folyó kötelezettségek részint negatív, részint pozitív természetűek.

Negatív kötelezettségek azok, melyek abban nyilvánulnak, hogy a semleges állam valaminek a tevésétől tartózkodik (*non facit*); pozitív kötelezettségek azok, melyek abban nyilvánulnak, hogy a semleges állam bizonyos körülmények között valamit cselekszik (*facit*).

A kétféle kötelezettség közt a különbség tehát a tevésben, vagy nem tevésben nyilvánul. A negatív kötelezettségeknél a *nem tevés* független minden előfeltételtől, a pozitív kötelezettségeknél azonban a *tevés* bizonyos körülmények közt előfeltétel kapcsán támad.

Ezen előfeltétel: hogy a hadviselő felek valamelyike okot szolgáltatson rá, hogy a semleges állam semlegességének megóvására maga is tevőlegesen lépjen fel. A semleges államnak ugyanis nem csupán joga, de kötelessége is, hogy semlegességének megsértését megakadályozza, mert ha a sértést eltűri, a semlegességet megsértett hadviselő fél előnyben részesül a másik hadviselő fél rovására, amit a másik hadviselő fél joggal magyarázhat olyképp, hogy a semleges állam a semlegesség kötelékeiből kilépett.

Szárazföldi háborúban a negatív kötelezettségek, melyeknek meg nem tartása a semlegesség megsértését jelenti, a következők:

a) segédcsapatok nyújtása és toborzás eltűrése;

- b) pénzsegély nyújtása;
- c) árúknak hadi célokra való szállítása (hadi dugárúk);
- d) szárazföldi fuvarozás valamely hadviselő fél részére, hadi célokra.*

Pozitív kötelezettségeket állapít meg a semleges állam részére a semleges területnek hadi célokra való használata a hadviselő felek valamelyike részéről a következő esetekben:

- a) átvonulás a semleges területen;
- b) valamely semleges területrésznek elfoglalva tartása;
- c) a semleges területnek hadműveletekre való felhasználása;
- d) a semleges területen hadi cikkek, élelmiszerek raktározása.**

3. A semleges államnak a semlegességi jogviszonyból folyó összes kötelességei között a leg-eklatánsabb az, hogy katonai segélyben a hadviselő felek egyikét sem részesítheti.

Mielőtt azonban a semlegességi jog kifejlődött, a katonai segély nyújtása önnönmagában még nem tekintetett a segélynyújtó államnak a hadviselő felek közé való kilépéséül. Századokon át gyakorlat volt

* Tengeri háborúban ide tartozik még a hajók készítése és felszerelése hadi célokra (washingtoni szerződés); hadi dugárúnak tengeri szállítása és a tengeri zár (blokád) megsértése. L. alább.

** Tengeri háborúban ide tartozik még a semleges tengeri kikötők használata és semleges bíróságoknak zsákánybíróságokként való felhasználása.

Európában, hogy egyes, különösen kisebb államok pénzbeli ellenértékért katonaságot állítottak ki és küldöttek hadviselő államoknak, anélkül, hogy a semlegesség megsértése szóba került volna. A svájci kantonok évszázadokon át Szerződéses viszonyban voltak az európai udvarokkal, melyeknek határozott mennyiségű emberanyagot szállítottak; a pápai államot állandóan ők látták el katonasággal; sőt a kisebb német fejedelemségek (Hessen, Braunschweig), továbbá Skócia, Dánia, Hollandia s egyes olasz államok szintén hasonló viselkedést tanúsítottak.

Csak a XVIII. század végén találkozunk először annak a nyomával, hogy a segély csapatok nyújtását a semlegesség megsértésének tekintik. Az 1788-iki orosz-svéd háború alkalmával látjuk először, hogy az egyik hadviselő fél, Svédország, óvást tesz a semlegesség megsértése miatt, mivel a dán kormány az oroszoknak segédcsapatokat küldött.

Svájc, mindamellet, hogy állandó semlegesítését már a bécsi kongresszus kimondotta, csupán 1848-iki alkotmányával (11. §) törölte el végleg a még a XIX. század első felében is megvolt régi gyakorlatot, kijelentvén, hogy a jövőben idegen hatalmakkal katonai egyezményt kötni nem szabad. Az 1859-iki osztrák-olasz-francia háborúban az olaszok már hiába mentek Svájcba, hogy jó pénzért segélycsapatokat fogadjanak, mivel a svájci törvényhozás minden visszaélést félremagyarázhatatlanul eltiltott.

A múlt század közepétől tehát a semlegességi jogban szilárdul áll a segédc csapatok küldésének és engedélyezésének tilalma, ami tagadhatatlanul az általános hadkötelezettség rendszerével áll szoros kapcsolatban. De a segédc csapatok tilalmazásán nem csupán csapatoknak közvetlen rendelkezésre való bocsátását értjük, hanem annak tilalmát is, hogy a semleges állam területén csapatok ne szerveztesse nek, ne képeztesse nek és előkészületek ne tétessenek.

A semlegességi jog megköveteli, hogy a semleges állam a saját alattvalóit a hadviselő felek szolgálatabavaló lépéstől eltiltsa; különösen amennyiben ilyen általános tilalom valamely országban létezik, nézetünk szerint a hadviselő felek bármelyike joggal a semlegesség megsértésének tekintheti, ha a semleges állam a másik hadviselő fél iránti rokonszenvből emez általános tilalom érvényesüléséről nem gondoskodik, és bár megakadályozhatná, szántszándékkal tűri, hogy polgárai akár csapatokká alakulva, akár egyenként a harctérre vonuljanak.

Igen valószínű, hogy jövőben a semleges államoknak nemcsak jogában lesz, hanem feltétlen kötelességében fog járni, hogy polgáraiknak a hadviselő felek csapataiba való belépését megakadályozzák. Az általános védkötelezettség folytán, a nemzeti védelem elve alapján, ma már a hadviselő felek is közreműködnek egy ily nemzetközi joggyakorlat kialakulásában. Az 1870-iki porosz-francia háborúban a porosz kormány az idegen tisztet vissza-

utasította, a francia kormány pedig csak nagy nehézségekkel alkalmazta.

Véleményünk szerint a nemzetközi gyakorlat folytán jogszabályul is fel lehet állítani a semlegeseknek azt a kötelességét, hogy saját haderejük tisztjeinek, mint tiszteknek, idegen állam szolgálataiba való belépését megakadályozni tartoznak. Ha egy tiszt, anélkül, hogy lemondana, a hadviselő felek csapataiba áll, a semleges államnak kötelessége, hogy ezt a semlegesség megsértésének tekintse, minek következménye az illető személynek katonai rangjától való megfosztása s egyéb megtorló intézkedések. Az a körülmény, hogy a hadviselő félhez való ilyen csatlakozás nem tulajdonképpen való támogatás, hanem tanulás céljából történt, a semlegességi jogi kötelezettség szempontjából teljességgel irreleváns.

A segélycsapatok nyújtásának tilalmával szorosan összefügg a *toborzás* tilalma.*

A törvényhozások majd mindenütt szigorúan tilalmazzák az illetéktelen toborzást. A magyar büntető törvénykönyv 161. §-a szerint, aki a magyar állam területén engedély nélkül csapatot gyűjt, azt felfegyverzi, hadiszerekkel ellátja vagy hadigyakorlatokban oktatja: lázadást követ el és öt évig terjedő államfogházzal s pénzbüntetéssel sújtatik.

* Toborzás alatt (enrôlement, enlistment) azt értjük, ha valaki valamely államban idegen hatalom részére katonai célra embereket fogad.

Hasonló intézkedéseket tartalmaznak az amerikai, az angol *Foreign Enlistment Act* és más államok büntető törvénykönyvei, valamennyien ama szempontból indulván ki, hogy az illetéktelen toborzás az állam egyik szuverén jogának bitorlását jelenti.

A nemzetközi jog a semleges államot feltétlenül kötelezi a toborzás eltiltására és megakadályozására; ha pedig maga a semleges állam toborzana, sorozna embereket idegen hadviselő hatalom részére, ez közvetlenül a segélycsapatoknak fent tárgyalt tilalma alá esnék.*

Egyébiránt a semlegességi jog a semleges államot arra is kötelezi, hogy azokat a hivatalos, különösen katonai személyeket, kik előzőleg engedélyvel vagy nem határozott tilalmával idegen állam hadiszolgálatába léptek, visszahívja, engedetlenségük esetén tisztségüktől, sőt honosságuktól megfosssa. A magyar honossági törvény (1879:L. t.-c.) 30-ik |-a a semlegességi jog e szabályának alkalmazását teszi lehetővé, midőn a kormánynak általában jogot ad, hogy azokat a magyar állampolgárokat, kik engedély nélkül más állam szolgálatába állottak s felszólítására meghatározott idő alatt ezen szolgálatból ki nem lépnek, a magyar állampolgárok közül törölje. E felfogás szerint minden olyan sze-

* Oroszország 1876-ban a legsúlyosabban megsértette a semlegességet, midőn engedélyt adott, hogy területén a szerb hadsereg részére önkénteseket toborozzanak, sőt tisztjeit a szerb hadseregbe való belépésre is felszólította.

mély, ki egy idegen állam szolgálatát többre becsüli, semhogy hazájának, midőn a nemzetközi jogból folyó kötelességét teljesíti, engedelmeskednék, méltán viseli a honpolgárság elvesztésének következményeit. Magánszemélyeknek a ^honosságtól való megfosztását a nemzetközi jog nem írja kötelezőleg elő s nézetünk szerint nagyon helyesen. Mert míg hivatalos személyeknek idegen állam hadseregében való részvétele azon látszatot kelti, mintha maga a semleges állam is az illető hatalom pártján volna, addig magánszemélyek lelkesedését valamely ügy iránt oly súlyos következményekkel sújtani, mint aminő a honpolgárság elvesztése, túlságos szigorú volna.* Egyedül az amerikai *Neutrality Act* és az angol *Foreign Enlistment Act* állanak teljes szigor álláspontján, midőn alattvalóiknak idegen hadseregbe való lépését büntetendő cselekménynek nyilvánítják. E törvények kizárják, hogy amerikai és angol polgárok a legnemesebb idegen ügyért is fegyvert foghassanak, hacsak hazájuk törvényei szerint gonosztevéőkül tekintetni nem akarnak.**

* CALVO (§. 1055.) a legszigorúbb rendszabályokat tartja alkalmazandóknak az idegen állam hadiszolgálatába lépő, semleges államhoz tartozó magánszemélyek ellen. LORIMER azonban helyesen veti ellen (*Principes de droit international* 244. l), hogy az ember joga föléje kerekedik a *polgár* jogának, és KLEEN is jól mondja: *d'homme est l'homme avant d'être citoyen, l'humanité passe devant l'Etat*).

** Alig hisszük, hogy e törvények emez intézkedéseit egész komolyan vennék. 1827-ben az angol *Foreign Enlistment Act* már létezett s mégis alig hinnők, hogy valamely angol hatóságnak eszébe jutott lord BYRONnak és társainak üldözése, mivel a görög szabadságért fegyvert fogtak.

Természetes, hogy a hadviselő fél polgárainak hazabocsátása, hogy hazájok felszólításának engedelmeskedve, katonai kötelezettségüket teljesíthessék: eme tilalom alá éppen nem sorolható. Ellenkezőleg, azt hisszük, a semlegesség megsértését jelentené, ha a semleges állam a hazájuk védelmére siető idegen állampolgárok elé akadályt gördítene. Viszont azonban nem volna megengedhető, hogy az idegen polgárok már a semleges állam területén csapatokká alakuljanak, magukat fölfegyverezzék s katonailag kiképezzék vagy gyakorolják, mivel ez már a semleges államterületnek hadicélra való illetéktelen felhasználását jelentené.

4. A *pénz-segély (subsídium)* a hadviselő felek valamelyikének készpénzzel való támogatásában áll; e támogatás vagy teljesen ingyenes, vagy a rendnél előnyösebb feltételekhez van kötve.

A semlegességi jog határozottan tiltja, hogy a semleges állam akár az egyik, akár mind a két hadviselő felet ilyen pénzsegélyben részesítse, tiltja még *kölcsön* címén is, számba véve, hogy ennek a háborúviselésre való hatása a teljesen ingyenes pénzsegélyétől mit sem különbözik.

Hasonlókép a semlegesség megsértését jelenti hadi-kölcsön nyilvános aláírás útján való gyűjtésének a semleges területen való megengedése még akkor is, ha ezt mind a két félnek egyformán engedélyeznék.

A semlegességi jog szempontjából azonban néze-

tünk szerint nem lehet kifogást tenni oly kölcsönnek aláírás útján való gyűjtése ellen, amelynek célja nem az, hogy a háború sikeréi szolgálja. Például: ha valamely hadviselő állam még a háború kitörése előtt valamely kereskedelmi vagy ipari befektetés céljából közzé tett kölcsön-tervezetet a háború idején hajt végre valamely semleges állam területén, feltéve, hogy a kölcsön célja minden kétségen felül áll: ez a semlegességnek sérelmét bajosan jelentené.*

BLUNTSCHLI, CALVO és mások azt állítják, hogy a semleges állam polgárai mint magánosok magánúton, közaláírás elkerülésével a semlegesség sérelme nélkül támogathatják a hadviselő feleket: azonban véleményünk szerint a pénzsegélynek magánosok részéről való nyújtását szintén tilalmazottnak kell tekinteni. Ennek a nézetnek volt híve GLADSTONE, ki mint miniszterelnök, 1873 április 26-án az angol parlamentben fejtette ki ezen meggyőződését.

Azok, akik a dologról ellenkező nézetet vannak, felhosszák, hogy egyes emberek áldozatkészsége a háború sorsán alig lendíthet. Ám ha a társadalomban erős rokonszenv nyilatkozik meg valamely hadviselő fél iránt s a segély, bár közaláíráson kívül, szokatlanul nagy mérvet ölt: hatásának lehetetlen

* The loan of money to one belligerent by the subjects of a neutral State for commercial purposes is not such a breach of neutrality as to be a cause of complaint. BAKER: International Law. 261.

fontosságot nem tulajdonítani, következésképp a semleges állam, melynek módjában áll, hogy alattvalóira hatással legyen s őket akadályozza, a tőle megtehetőt a semlegességnek sérelme nélkül el nem mulaszthatja.

A kérdés mindenesetre vitás, megfelelő joggyakorlat híján azonban úgy látszik, hogy a semlegességi jognak egyéb princípiumaival ez az elv van igazi összhangzásban s részünkről nem hiszszük, hogy általa ellentétbe jutottunk amaz elvi állásponttal, mely szerint magánosok személyes részvétele a háborúban a semleges államra egyéb következményekkel nem jár, mint hogy azok az illető semleges állam védelme alól elvonatnak. A személyes részvétel ugyanis mindig szórványos jelenség, mely nagy veszélyt a hadviselő félre nézve nem rejt magában; a vagyoni támogatás azonban, a semleges állam felelőssége nélkül, könnyen öltethet oly arányokat, melyek a háború sorsára hatással lehetnek.

Úgy látszik tehát: a semleges állam nincs kötelezve ugyan különös óvó-rendszabályokra, midőn azonban a pénzbeli támogatás nagy mérvet ölt, midőn erről határozott tudomása van és a megakadályozás hatalmában áll: a sérelmet szenvedő hadviselő fél a semlegesség megsértésének következményeit ellene joggal érvényesítheti. Analógiaképp hivatkozni lehet az 1870-iki angol-amerikai szerződésre, amely ugyan semleges állam területén hadi

célokra szolgáló hajók építését és felszerelését tilalmazza, de alapelve tekintetében,* hogy t. i. tilalmas a semleges állam erőforrásait a hadviselő felek valamelyike által felhasználni engedni, szárazföldi háborúban is megfelelően alkalmazható.

VI.

1. A semlegességi jog további, egyik legkiemelkedőbb kérdése, amely különösen a tengeri forgalomra bír kihatással, azonban szárazföldi háborúban is jelentőséggel bír: miféle tárgyak azok, melyeknek forgalmát a nemzetközi jog a háború folyamata alatt a semlegesek és a hadviselő felek között tilalmazza, illetve korlátok közé szorítja.

Ami az árucikkek szolgáltatását illeti, minden kétségen kívül áll, hogy a hadviselő felek részére *hadiszereket* szolgáltatni sem a semleges államoknak, sem ez utóbbiak alattvalóinak nem szabad. Ellenben egyéb tárgyaknak, tehát nem hadiszereknek szállítása *feltétlenül* csupán a semleges *államnak* s csak annyiban van megtiltva, amennyiben ezen tárgyak (mint pl. az élelmiszerek) a hadviselő fél erejének ellenálló képességének a fokozására valók; viszont más természetű cikkek tekintetében a forgalom a semleges állam, illetve alattvalói és a hadviselő felek között elvileg nemzetközi jogi akadályba nem ütközik. Ám részünkről azt hisszük, hogy oly árúk szállítása, melyek bár nem hadiszerek, a had-

viselő fél erejét fokozzák, magánosoknak sincs feltétlenül megengedve, illetve e tekintetben is fennáll a semleges államnak egy jelentős kötelessége, hogy t. i. minden nagymérvű szállítást, mely a háború sorsára döntő hatással lehet, amennyiben módjában áll, legalább is a sérelmet szenvedő fél felszólalására megakadályozni tartozik.

Azokat az árucikkeket, melyeknek a hadviselő felek részére való szállítása a semlegességi jogba ütközik, *hadi dugárúnak* szokás nevezni.

Feltétlenül, minden körülmények között hadi dugárúnak tekintetnek: 1. mindenféle fegyver; 2. kész lőszer, lövegek, robbantó anyagok és eszközök (dinamit, aknák, torpedók); 3. katonai egyenruhák és a hadsereg felszereléséhez való tárgyak; 4. katonák és hadi szerek szállítására szolgáló eszközök (lovak, szekerek, gőz-, villanyos mozdonyok és kocsik, bárkák, hajók stb.)*

Azonban igen helyesen jegyzik meg a nemzetközi jogi írók, hogy ezenkívül hadi dugárúnak tekintendő a szó tágabb értelmében minden a háború célját szolgáló tárgy, amiből következik, hogy hadi dugárúnak a körülményekhez képest más és más tárgyak minősíthetők.**

* L. CSARADA: Tétéles nemzetközi jog 592.1. – A hadi dugárú intézményének kodifikálását megkísérelte az Institut de droit international 1896-ban, mely tervezetnek egész szövegét l. WIEGNER: Die Kriegskonterbande in der Völkerrechtswissenschaft und der Staatenpraxis (1904.) c. művének 349–354. lapjain.

** A kormányok háború kitérésekor rendszerint notifikálják, mit

A nemzetközi jog kötelezi a semleges államot, hogy alattvalóit a hadi dugárú szállításának meggátolása végett szemmel tartsa; ha ezt – jóllehet tehetné – nem teszi, megsérti a semlegességi jogot. Így, véleményünk szerint, kormányunk súlyosan megsértette a semlegességi jog elveit, midőn a délafrikai háború idején, bár figyelmeztették, elnézte, hogy Magyarországon angol tiszték nyilvánvalóan a délafrikai háború céljaira lovakat vásároljanak s azokat Afrikába indítsák. Teljesen hamis és a nemzetközi jog elemeit sértő az az érvelés, melyet GOLUCHOVSKI gróf ide vonatkozólag 1901 június 7-ikén az osztrák delegációban kifejtett, azzal védekezve, hogy azért nem tilthatták meg a vásárt, mivel nem lehetett tudni, mily célra vették a lovakat. «A lovakat, – mondotta a külügyminiszter – hajóra tették és elszállították valahova; nem volt jogunk kérdezni, hogy hova.»

Ez az argumentáció nem látszik tudni a nemzeteknek hadi dugárúnak, hogy jóhiszemű magánosok tudják magukat mihez tartani. A nemzetközi gyakorlat hadi dugárú fogalma alá vonja mindamaz anyagokat is, melyek csak feldolgozva alkalmazhatók hadi célokra, mint aminők pl. a puskapor gyártására szolgáló anyagok. Hadi dugárú szárazföldi háborúban a ló is, miként nagyon gyakran hadi dugárúnak nyilvánították tengeri háborúban a szenet. Élelmi cikkek azonban csak akkor vonhatók a hadi dugárú fogalma alá, ha *nyilvánvalóan* a hadviselő felek csapatainak élelmezésére vannak szánva (pl. konzervek, kétszersült stb.). A tonkingi háborúban a francia kormány a rizst is hadi dugárúnak nyilvánította, azonban ennek tulajdonképpen való oka az volt, hogy a khinai kormány a katonák zsoldját rizsben fizette, tehát a rizszállítás megakadályozása fontos hadi érdek volt.

zetközi jog méltányossági elvéről, hogy minden eljárásnak nem strikt szabályok, hanem az *aequum et bonum* alkotják zsinórmértékét. Hogy a ló hadi dugárú, GOLUCHOVSKI sem vonta kétségbe; hogy minő célra vették és vitték a lovakat, senki előtt sem volt titok s éppen a külügyminiszternek kellett jól tudnia. Fő azonban, hogy ha az ő okoskodása megállná helyét: hasonló alapon bármely semleges állam polgárai a semlegesség sérelme nélkül szállíthatnának a hadakozó felek részére ágyúkat, fegyvert és egyéb hadi felszerelést. A külügyminiszternek az a további argumentuma, hogy a magyar lótenyésztő gazdákat tisztességes haszontól elzárni méltánytalan lett volna, az adott körülmények között elég hatásos volt ugyan, de nélkülözötte a nienizetközi életben uralkodni hivatott magasabb szempontokat s híjjával volt a nemzetközi életben uralkodó érdekközösség átérzésének. Ha nincs délafrikai háború, gazdáink úgy sem részesülhettek volna a külügyminiszternek annyira szívéen feküdt nemzetgazdasági haszonban; a két nemzet közt folyó háborús helyzetet pedig harmadik állam polgárainak kizsákmányolni méltánytalan. Hiszen az egész semlegességi jog éppen annak az elvitathatatlan ténynek folyománya, hogy bármely két állam háborújának hátrányos következményei a többi államokban is érezhetők s azok, ha a háborút meg nem gátolják, alávetik magukat a háborúból reájuk is háramló, sokszor súlyos következményeknek. Ezen elvvel

homlokegyenest ellenkezett a külügyminiszter fel-fogása, mely szerint egyes magánosok a háborúból a semlegességi jog sérelme nélkül hasznot húzhattak.

Mindebből következik, hogy kormányunknak, mihelyt a lóvásárlásokról értesült, kötelessége lett volna, hogy a vásár megismétlődését erélyes intézkedésekkel meggátolja. A délafrikai államok pedig joggal érvényesíthették volna monarchiáinkkal szemben a semlegesség megsértésének következményeit.*

2. Különös fontossággal bír a *hadi dugárú* és annak szállításának a tilalma a *tengere háborúban*. A tengeri hatalmak elfogadták azt az elvet, hogy a háborút viselő feleknek joguk van arra, hogy a semleges hatalmak kereskedelmi szabadságát a dugárú tekintetében korlátozzák és ezen tilalom megszegői ellen retorzióval éljenek.

Ezen elvet nagyszámú szerződések megerősítették és az egyes államok törvényei is szentesítették.

Mindazonáltal még eddigelé sincs még egészen szilárdan és általános érvényességgel meghatározva tengeri háborúban a hadi dugárú fogalma, mert háború esetén mindegyik hadviselő fél esetről-esetre saját maga határozza meg, mit tekint hadi dugárúnak, illetve mely árúnak szállítását az ellenfél ré-

¹ Analógiából is megállapíthatjuk, hogy kormányunk a fenti esetben semlegességet sértett. Feltehető-e, hogy egy Német- és Franciaország közti háborúban Németország a Franciaország javára nálunk történő le-vásárlásokat szó nélkül tűrné, még ha nem volnánk is irányában *neutralité bienveillante*-ra kötelezve?

szere tekinti a semlegesség megszegésének és ellen-séges actiónak.

Így pl. Anglia, nyilván saját különleges helyzetére való tekintettel, a hadi dugárú fogalmát két szempontból kétféleképen fogja fel és határozza meg. Mint hadviselő fél a hadi dugárú fogalmát a lehető legtágabbra szabja, hogy minél inkább védve legyen az ellen, hogy ellenfelének olyas áru szállíttassék, mely ha nem is azonnal és közvetlenül, de mégis később és közvetve az ellenfelet erősíthetné. Viszont ha Anglia semleges hatalom, akkor a hadi dugárú fogalmának a lehető legszűkebb körre való szorítását igényli, hogy kereskedelmében minél kevésbé legyen korlátozva.

Tekintettel a hadi dugárú fogalmának ezen labilis voltára, igen nehéz volna taxatív felsorolni azon árúkat, melyek a tengeri forgalomban mindig, mindenhol és minden körülmények között hadi dugárúnak tekintendők.

Az «Institut de droit international», mint már fentebb említettük, 1896-ban tartott kongresszusán felállított ugyan bizonyos szabályokat a hadi dugárúra vonatkozólag, de általános érvényességet ezen szabályok eddigelé nem nyertek.*

* Talán legközelebb áll a tökéletességhez azon jegyzék, melyben Japán a keletázsiai japán-orosz háború kitérője előtt 1904 február havában tudatta a semleges hatalmakkal, mit fog a tengeri forgalomban hadi dugárúnak tekinteni. Ezen jegyzékben fel vannak sorolva: 1. fegyver, lőszer, robbanó anyagok és az ezek előállításához szükséges nyersanyagok (lőpor, salétrom, kén sat.), az előállításuk-

A hadi dugárúnak nyilvánított árú pusztá *eladása* a hadviselő fél részére önmagában még nem állapítja meg a semlegesség megszegését, mert ez csakis a tényleges *szállítás* által áll be; a semlegesség megszegése befejezett tényé csak a szállítás tényének megkezdésével és a rendeltetési hely deklarációjával válik.

A hadi dugárú *elkobzásnak* van alávetve, mi-helyt a semleges kikötőt elhagyta azzal a rendeltetéssel, hogy ellenséges kikötőbe szállíttassék. Vajjon egyenes úton szállítatik-e vagy kerülő úton, egészen irreleváns. Azon esetre, ha a valódi rendeltetési hely elhallgattatik az elkobzó kötelel bizonyítani, hogy az elkobzott árú az ellenségnek volt szárvá; *praesumptio juris*-t a nemzetközi jog a semlegesség megszegésére nem enged felállítani.

3. Ósrégi jogszokás adja meg a hadviselő feleknek a jogot arra, hogy oly hadi dugárút, mely ellenséges kikötő felé útban van, lefoglalhassanak és a lefoglalást egy úgynevezett zsákmánybírósi ítélet által jogosultok nyilváníttassák s a hadi dugárút

hoz szükséges gépek, katonai egyenruhák és egyéb felszerelések, páncéllemezek, hajók építésére szolgáló mindennemű anyag és egyéb hadi célokra használható tárgyak, ha ellenséges területen át szállítatnak, vagy ellenséges területre ellenséges csapattesthez vagy ellenséges hajóra vannak irányítva. 2. Élelmi szerek, italok, takarmány, lőszerszámok, kocsik, szén, fa, pénz, arany és ezüst veretlen állapotban, távíró, távbeszélő és vasutak felszerelése, ha ellenséges csapatok számára vagy pedig oly ellenséges helyekre küldetnek, ahol infenrog a lehetőség, hogy hadi célokra használtathatnak.

elkobozzák. Ezen elkobzási jogot a tételes nemzetközi jog feltétlenül elismeri.

Az elkobzás vagy az elkobzott árúk értékének megtérítésével, vagy anélkül történik. Az érték megtérítetik: 1. ha ez az elkobzó hatalom és a hadi dugárút szállító hajó állam között előzetesen szerződésileg ki volt kötve; 2. ha az elkobzott hadi dugárút tulajdonosának nem volt tudomása arról, hogy az árú az ellenségnek van szánva. Ez megtörténhetik pl. akkor, ha a rakomány még a háború kitörése előtt került a hajóra és a háború akkor tört ki, mikor a hajó már útban volt és azon hatalom, amelynek területére az árú szánva van, időközben hadviselő féllé lett. Méltányos és jogos, hogy ilyen esetben az árú értéke megtéríttessék. Jogában' áll egyébként az elkobzást eszközöző hadviselő félnek az ilyen hajót egy semleges kikötőbe utasítani; ha a hajó ennek a felszólításnak nem tesz eleget, az elkobzás az érték megtérítése nélkül eszközölhető.

Vannak, akik azt vitatják, hogy a hadviselő félnek helyesen csak arra volna joga, hogy a hadi dugárút lefoglalja és a háború bevégezéséig zár alatt tartsa. Ezen módozat azonban minden elvi helyesége dacára igen gyakran keresztülvihetetlennek mutatkoznék a gyakorlati életben és ennek tulajdonítandó, hogy általánosan a feltétlen elkobzási jog van gyakorlatban.

Felmerül itt az a kérdés is, vajjon az elkobzás kiterjedhet-e magára a hajóra is és azon rajta lévő

árúkra, melyek nem hadi dugárúk? Elméletileg tényleg nehezen okolható meg, hogy a hajó és a többi rakomány szintén a dugárú sorsára jusson és hogy a dugárú miatt minden, ami a hajón van maga a hajó is elkoboztassék. A tudományban ez a kérdés a mai napig vitás és az egyes államok törvényei ezt a kérdést különféleképp oldják meg. A németalföldi BYNKERSHOEK e tekintetben egy különös teoriát állított fel, melyet arra alapít, vajjon a hajó, illetve a nem hadi dugárút képező rakomány tulajdonosának volt-e vagy nem volt tudomása arról, hogy a hajón hadi dugárú van? Ha volt, elkobozható a hajó és az egész rakomány, ha nem volt, akkor csak a hadi dugárú kobozható el, a többi szabad. Felette különös azonban és aligha tartható fenn RYNKERSHOEK-nak az a teoriája, mely szerint abban az esetben, ha a hadi dugárú tulajdonosa egyúttal a szabad árú tulajdonosa is, akkor a szabad árú is tétlenül elkobozható. Eltekintve attól, hogy ennek a teoriának ellene szól az általános jogelv: *Utile per inutile nec vitatur*, ez az elmélet nyilván abból a merész és semmiképp sem igazolható feltevésből indul ki, hogy a hadi dugárú szállítása büntetendő cselekvény és hogy az elkobzás tulajdonképpen büntetés, mely felfogás már csak azért sem állhat meg, mert lehetetlen, hogy a hadviselő feleknek nyílt tengeren büntető joghatóságot tulajdonítsunk más szuverének hatalma alá tartozók felett. A hadi dugárú szállításának ilyen elbírálása ellen szól a

francia nemzetközi jogászok egyöntetű véleménye, ami szerintünk helyes is, mert semmiképen sem egyeztethető össze az állami szuverenitás elvével egy oly elmélet, amely a semlegesnek a hadi dugárú szállítását kifejezetten büntetendő cselekményül rója fel s amely szerint a hadviselő felek maguknak nyílt tengeren semlegesek felett büntető joghatóságot arrogálhatnak. Ezt az egyedül helyeseltető felfogást vallja különben az Institut de droit international is, melynek 1896-iki szabályzat-tervezete szerint csak a hadi dugárú kobozható el; a hajó maga csak az esetben, ha a hadi dugárú elkobzásának ellenszegül.

A hadi dugárú elkobzását csakis akkor szabad eszközölni, mikor a hajó az ellenséges kikötő felé már útban van; sohasem akkor, mikor a hadi dugárúval megrakott hajó még a semleges kiindulási kikötőben vesztegel. A hadi dugárút ugyanis in flagranti kell úgyszólván tetten érni, azaz tényleg útközben az ellenséges kikötő felé.

Az elkobzás ténye nem vonja maga után szükségképen azt, hogy az elkobzó hadviselő fél a hajót egyik kikötőjébe vigye. Az elkobzó azt is teheti, hogy a hadi dugárút saját hajójára rakja, erről a semleges hajó kapitányának elismervényt állít ki és a semleges hajónak megengedi, hogy útját tovább folytathassa.

4. A hadi dugárú tilalmának elvével szoros kapcsolatban áll *a hadi célokra való fuvarozásnak tilalma*.

A különbség a kettő között csupán annyi, hogy míg a hadi dugárú tilalmában maga a hadi dugárú a tilalomnak tárgya, addig a hadi célokra való fuvarozás tilalmában a tilalom tárgya maga a fuvarozás.

A fuvarozás szempontjából a hadi dugárú fogalma tágabb, mint közönséges értelemben. Míg ugyanis hadi dugárút csak hadi célokra szolgáló tárgyak (testi dolgok) alkotnak, addig a fuvarozás tilalmának nem csupán tárgyak vannak alája vetve, hanem személyek, sőt testetlen, eszmei dolgok is.

Közelebbről tekintve: az, amit a semlegességi jog korlátoz: a *közlekedési eszközöknek* hadi célokra irányuló használata.*

A hadi fuvarozás tilalma első sorban katonai személyek, csapatok szállítására vonatkozik, melyeknek fuvarozását semleges állam és alattvalói sem a semleges állam, sem más állam területén, sem tengeren a semlegesség súlyos megsértése nélkül magukra nem vállalhatják.

* A tudomány sokáig a hadi dugárú fogalma alatt tárgyalta e tilalmat, miközben a személyeket magukat is árúknak tekintette. Még HEFFTER, sőt BLUNTSCHLI is ezen az állásponton voltak. Ma azonban már a fogalmak annyira tisztázva vannak, hogy a fuvarozás tényét, a közlekedés eszközeinek semlegességellenes használatát minden erőltetés nélkül, külön, önálló kategória gyanánt tekinthetjük. Ez különösen KLEEN-nek érdeme, ki nagyszabású monográfiájában (*De la contrebande de guerre et des transports interdits*) éles elmével fejtette ki e megkülönböztetést. Előzőleg azonban GESSNER volt az, aki a tiltott fuvarozást a hadi dugárútól különválasztva, azt a hadi dugárúval analógnak jelentette ki. (GESSNER: *Le droit des neutres*. 111. 1.)

Ám, ha katonai személyek is, a fuvarozás tilalma, a brüsszeli deklaráció 55-iki, valamint az 1899-iki hágai békekonferencia hadi szabályzatának 58-ik cikke értelmében, feltétlenül nem vonatkozik a rokkantakra, sebesültekre,* hajótöröttekre és a *Vörös-Kereszt* személyzetére, s nem vonatkozik a hadviselő felek azon alattvalóira, kik hadi kötelezettségük teljesítése végett valamely semleges állam, vagy a másik hadviselő félnek területét elhagyják.**

Azonban, legalább a mi véleményünk szerint, a hágai szabályzat 58-ik cikkének rendelkezése mellett is meg kell a rokkantak és sebesültek fuvarozását bizonyos körülmények között tagadni, jelesül, ha ezt nem közvetlenül a humanitás érdeke követeli. Ha például a semleges állam területén át hosszabb ideig tartó út visz a hadviselő állam területére, mint a hadviselő fél rendelkezése alatt álló területen át; vagy ha szemmel látható volna, hogy a betegek és sebesültek semleges területen való szállításának oka nem a humanitás, hanem hogy a közelebbi vonal hadi célokra legyen használható:

* Az 1899-iki hágai szabályzat értelmében: L'état neutre pourra autoriser le passage sur son territoire des blessés ou malades appartenant aux armées belligérantes, sous la réserve que les trains qui les amèneront ne transporteront ni personnel ni matériel de guerre. (Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre, Art. 58.)

** Így 1870-ben nem sértették meg a semlegességet azon angol hajóskapitányok, kik elvállalták az Amerikából hazájuk védelmére hazasiető német tartalékos katonáknak európai kikötőkbe való fuvarozását.

ilyen nyilvánvaló esetben s általában midőn a hadviselő állam hadi tekintetben előnyben részesülne a semleges állam területén való szállításból: a semleges államnak nemcsak joga, de kötelessége, hogy a rokkantaknak fuvarozását megtagadja.*

Vannak, kik a katonai személyeken kívül némely polgári személyek fuvarozását szintén tilalom alá vonják; így KLEEN a diplomáciai személyek szállítását, amennyiben ez a hadi műveletekkel kapcsolatban áll, tartja tiltottnak. Azonban helyesebbnek látszik e tilalmat csakis futárok és kémkedés gyanújában álló személyek szállítására szorítani, mivel diplomáciai személyek, ha csak nem aktív katonák is egyszersmind, a háború taktikai sorsára hatással nincsenek, már pedig a semlegességi jogra egyedül csak ez a szempont irányadó.**

A *tárgyak* fuvarozására nézve általán a hadi dugárúról való elvek szabnak irányt. Míg azonban ott az áruk jogi forgalma (adás-ve vés, csere) van tilalmazva, addig itt ugyanazon tárgyaknak egyik helyről a másikra való szállítása, *maga a szállítás ténye* esik tilalom alá, tekintet nélkül arra, hogy a

* A belga kormány – e szerint – nem sértette meg a humanitás elvét, sőt. semlegességéből folyó kötelezettséget teljesített, midőn az 1870–71-iki német-francia háború idején a német rokkantak és sebesültek fuvarozását azzal a megokolással tagadta meg, hogy ez esetben a németek saját vonalaikat a háború céljaira előnyösebben használhatták volna.

** Tudjuk, hogy a 70-71-iki német-francia háborúban, magas katonai rangja s tiltakozása dacára, még a német diplomácia feje, BISMARCK sem vehetett részt a haditanács ülésein.

tárgyak cserélnek-e tulajdonost vagy régi gazdájuk sajátjai maradnak. Mi több, a hadi dugárú fogalma e téren a lehető legtágabb körre terjeszkedik; am hadi célra legtávolabbi vonatkozásban is alkalmas, ki van zárva a fuvarozásból s egyáltalán nem lehet fuvarozás tárgya a semlegeség sérelme nélkül. Ide tartozik a *hadi sürgönyöknek* ugyanazon hadviselő fél közegei közt való közvetítése is, vagyis minden eszmei közlés, (szóbeli üzenetek, levelek, táviratok) természetesen csupán akkor, ha hivatalos jellegűek, vagy tartalmuk hadi vonatkozásukat elárulja. E tilalomnak nincs helye némelyek szerint, ha a sürgöny semleges területről semleges területre, hadi területről semleges területre és semleges területről hadi területre szól. Azonban a dolognak ez a határozott formulázása bizonyára merészebb, hogysen általános elfogadásra számíthatna. Való, az efféle sürgönyök a háború sorsára hatással alig lehetnek; ám ily módon ügyes szervezet segítségével a hadi fuvarozás tilalmát teljesen ki lehetne játszani s például valamely közleményt elég lenne a hadi területről valamely semleges területen lakó közvetítő személyhez intézni, hogy aztán a semleges területről ellenőrzetlenül a hadviselő államnak más területére juthasson. Úgy tartjuk tehát, hogy a semleges állam közlekedési intézetei legalább is a távsürgönyök továbbítása körül a legnagyobb éberségre vannak kötelezve.

Különösen fokozni kell ezt az éberséget, ha

valamelyik hadviselő fél köztudomás szerint el van zárva, ellenségtől van környezve, úgy hogy csupán a semleges állam területe felé közlekedhetik. Ilyenkor mindig tartani lehet tőle, hogy a hadviselő állam a semleges területet és annak közlekedési eszközeit használja fel sürgönyök közvetítésére, amit aztán a semleges állam a semlegességi jog értelmében megakadályozni tartozik.

5. A tengeri semlegességi jognak a hadi dugárúra vonatkozó elvei még nem teszik ki a tengeri semlegességi jog egész tartalmát, mert a tengeri háború taktikája a semleges hajózásra a hadi dugárúra vonatkozó tilalmakon kívül még egy oly kötelezettséget von maga után, amely szükségszerűleg kiegészíti a semlegesek jogviszonyainak azon rendszerét, amelyet az eddigiekben ismertettünk.

A tengeri háború taktikája ugyanis, a szárazföldi harc megfelelő állapotához hasonlóan, bizonyos területeknek elzárását, sőt elfoglalását javallja azzal a céllal, hogy a háború kedvező kimenetele szempontjából jelentőséggel bíró pontok az ellenfél hatalma alól el vonassanak s ezzel az ellenfél gyengüljön.* Szárazföldi háborúban erősített helyeknek,

* Felfogásunkkal ellentétben, KLEEN lényeges különbséget vél látni a blokád és az ostrom között: «Tandisque le *siège* vise à *prendre* une place fermée, le *blocus* n'a d'autre but que de *Visoier*.» (La neutralité I. 551. 1.) Szerintünk a kettő közötti különbség nem lényegbe vágó, csak fokozati, különösen a semlegesek szempontjából, akiknek kötelezettsége között nincs különbség, akár ostrommal van a blokád egybekötve, akár nem.

váraknak, tengeri háborúban pedig kikötőknek körülzárása, elfoglalása, vagy legalább is az ezen helyeken felhalmozott erőforrások felhasználásának megakadályozása oly jelentőséggel bíró cél lehet támadó fél nemeiben, amely gyakran arra bírja őt, hogy egyetlen ponton koncentrálja összes hadierejét. E taktikai szempont jelentősége érthetővé teszi a nemzetközi jog által a semlegesekre rótt azon súlyos kötelezettséget, mely előírja, hogy tengeri háborúban a hadviselő felek egyike által az említett taktikai céllal kerülve kikötővel és tengerparttal minden forgalmat szüntessenek meg, és súlyos következmények terhe mellett meg se kísértsék a körülzárt területtel érintkezni. A hadviselő fél azon eljárását, amelylyel bizonyos területeket, kikötőket és tengerpartot elzár a semlegesekkel való forgalomtól, *blokádnak* vagy *tengerzárnak*, a semlegeseknek ezen intézményből folyó kötelezettségét pedig a *blokád-* vagy *zártörés* tilalmának nevezzük.

6. Azon súlyos következmények, amelyek a semlegesekre nézve a blokád következtében előállanak, teljes mértékben indokolják ezen intézmény precíz szabályozását, amit különösen a blokád *feltételei* tekintetében a modern nemzetközi jog tudománya, a diplomácia megfelelő intézkedéseivel kapcsolatosan megfelelő gonddal eszközölt is. A mai nemzetközi jog ugyanis megállapítja, hogy a blokád a semlegesekre nézve csak akkor kötelező, megsértésének, az úgynevezett *zártörésnek* következményei

velük szemben csak akkor alkalmazhatók, ha a blokádnak összes előfeltételei fennforognak, amikor tehát a blokádnak érvényes. Ezen a semlegesek szempontjából legjelentősebb előfeltételek:

1. hogy a blokádnak «valóságos blokádnak» legyen;

2. hogy a blokádnak a semlegesek tudomására hozassák, notifikáltassák.

Ami az első előfeltételt illeti, az a semlegesek érdekeit az által biztosítja, hogy útját állja tengeri forgalmuk abszolút megbénításának.

Azon általános elv, hogy a blokádnak «effektív»-nek, azaz valóságosnak kell lennie s az egyszerű notifikálása annak, hogy ez vagy az a kikötő blokádnak alá van véve, nem kötelező a semleges hatalmakra nézve, azért bír nagy jelentőséggel, mert ha ez az elv fenn nem állana, akkor bármelyik hadviselő fél tetszés szerinti kiterjedésben vehetne blokádnak alá bármily nagy parti területet, a nélkül hogy az ehhez szükséges hajóraj rendelkezésére állana, mely esetben a semlegesek hajói azért mégis mindig ki volnának téve a veszélynek, hogy őket valamely hadihajó a csak névleg körülzárt terület felé való útjokban feltartóztatja. (*Papiros-blokádnak.*) Hogy mikor tényleges a blokádnak, erre megfelel az 1856. évi párisi deklaráció, mely szerint csak az olyan blokádnak valóságos, mely a helyszínén elegendő erővel (*force suffisante*) rendelkezik arra, hogy az ellenséges parthoz való hozzáférhetést megakadályozza. Mihelyt a körülzároló hajóraj állomását feladja, vagy pedig

nem elég erős, hogy a körülzárolást tényleg fenntartsa, a blokád magamagától megszűnt.

A *notifikálás* annyiban jelent a semlegesek javára célzó intézményt, amennyiben elejét veski annak, hogy a zártörés következményei érvényesíthetők legyenek oly semleges hajókkal szemben, amelyek az elzárt területre jóhiszemben, azaz abban a tudatban akarnak hatolni, hogy ezen szándékuk senki jogát nem sérti. A semleges államok kormányával történt közlést *általános*, a közeledő hajók értesítését pedig *különös* notifikációnak nevezzük; ha a blokád valóságos keresztülvitele után* mindkét notifikáció meg nem történik, a zártörés következményei nem érvényesíthetők a semlegesek hajóival szemben.

A semleges hajózás érdekében van felállítva végül az a szabály, hogy a blokád megsértése csak akkor áll elő, ha a blokád áttörése tényleg megkíséreltetett. Sajnos, ezen elv ma még nem bír egyetemes érvény nyel, amennyiben Nagybritannia és az északamerikai Egyesült-Államok az úgynevezett megelőzési jog (right of prevention) teoriáját vitatják, amely felfogás szerint blokád-törést követ el: *a)* azon semleges hajó, mely egy körülzárt kikötő felé útnak indul, jóllehet tudomása van a blokád elrendeléséről és *b)* minden semleges hajó, mely útját a blokád alá alá vetett kikötő felé még akkor is folytatja, amikor útközben a blokádról már értesült. Az ilyen hajók az

angol-amerikai felfogás szerint a nyílt tengeren, ott ahol éretnek, tekintet nélkül arra, hogy milyen messzire vannak a kiindulási vagy rendeltetési kikötőtől, a körülzáró fél hadihajói által mindenkor feltartóztathatók. Ezen theoria nyilvánvalóan igazságtalan és tarthatatlan, homlokegyenest ellentétben áll a zártörés fentérintett kellékével, hogy t. i. tényleges áttörési kísérlet történt legyen. A semleges államok önérzete nem tűrheti, hogy pusztán arra a gyanúra, mert valamely semleges hajó valamely körülzárt kikötőbe iparkodik, nyílt tengeren letartóztatható legyen, mert utolsó pillanatig is fel lehet tenni, hogy az illető hajó meg fogja gondolni, tényleg megkísérelje-e a zár áttörését. De az effektív blokád rendszere mellett még felesleges is a nyílt tengeren való feltartóztatása, mert hisz a blokád által a kikötőnek amúgy is tényleg annyira el kell zárva lennie, hogy semleges hajó be sem jöhessen a kikötőbe. Ezért az angol-amerikai felfogást úgy kell tekintenünk mint a régi papiros-blokád rendszerének késői utóhatását, melynek a nemzetközi jogéletből el kell tűnnie.

VII.

1. A semlegességi jognak a hadi dugárúra és a blokádra vonatkozó elveivel, mint ezen elvek gyakorlati keresztülvihetőségét biztosító eszköz szoros összefüggésben áll azon intézmény, amelyet mi *hajóvizsgálati jog** (*droit de visite, right of visit and search*) néven jelölünk.

A hadi dugárúra nézve fennálló jogelvek, mint láttuk, szárazföldi és tengeri háborúra egyaránt vonatkoznak s elvben egyazon kötelességet rónak a semleges államokra: tartózkodást minden oly áruszállítástól, mely a hadviselő felek valamelyikét hadászati céljaiban előmozdítaná. Míg azonban szárazföldi háborúban a területi fenségjog elvei következtében hiányoznak *adminisztratív*, vagyis *preventív eszközök* a semlegességi jog ezen, a hadi

* A hajóvizsgálati jogra nézve I. LÖWENTHAL: Das Untersuchungsrecht des internationalen Seerechts (1905) című munkáját. Az *álkutatási jog* elnevezés, melyet CSARADA is használ «Tételes nemzetközi jog»-ában, nem fejezi ki elég találóan ezen intézmény tartalmát. Az átkutatás szó helyett szerintünk helyesebb a hajóvizsgálat szót használni és alkalmazni, mivel az átkutatás csak egy és nem is szükségképi részlete azon eljárásnak, mely a hajóvizsgálat jogából folyik.

dugárúra vonatkozó elvei megsértésének megakadályozására s csak a már bekövetkezett jogsértés után támad a sérelmet szenvedett hadviselő félnek igénye a megtorlásra, tehát csak *represszív eszközök* állanak rendelkezésére, akár bírói út érvényesítésével, akár retorziók alkalmazásával, sőt akár egyenesen az ultima ratio, a háború igénybevételével: addig a tengeri háborúban, ahol a területi fenségjog gátló szerepet nem játszik, módjukban áll a hadviselő feleknek a jogsértést meg is gátolni, ami az ő, a nemzetközi jogban gyökerező jogaik szempontjából kétségtelenül sokkal előnyösebb.

A hajóvizsgálati jog intézményének célja: *a)* meggyőződést szerezni arról, hogy valamely semleges lobogó alatt haladó kereskedelmi hajó valóban semleges-e és nem használ-e csalárdul hamis lobogót önmagának és ellenséges tulajdont képező rakományának az elkobzástól való megmentése céljából; *b)* meggyőződést szerezni arról, vajjon, feltéve, hogy a hajó semleges államhoz tartozónak bizonyult, nem szállít-e hadi dugárúnak minősített, tilalmazott árucikket? Blokád esetén a hajó vizsgálatköre természetesen még szélesebb körű, mert annak megállapítására is irányul, nem követett-e el a feltartóztatott hajó zártörést, vagy nem szándékozik-e ilyet elkövetni, amely esetekben a megfelelő következményeket érvényesíti a megvizsgált hajóval szemben.

2. Bármily erős bíráltnak van is ezen intéz-

meny kitéve, bárminő elvi sérelmet jelent is a semleges államokra nézve, hogy az ő fiktív területüket t. i. az ő szuverenitásuk alá eső hajó helyiségeit idegen állam hatóságai felülvizsgálják s rajtuk hatalmi tényeket fogatosítanak: ezen intézmény a hadi jog egyéb szabályainak oly szükség-szerű folyománya, mely előtt az államok, amíg a harcjogot más alapokra nem fektetik, meghódolni kénytelenek. A tudományban megkísérlették tagadni ezen intézmény sérelmes jellegét, illetve összhangba hozni az állami szuverenitás alapelvével,* de, szertünk, sikertelenül, nem elég meggyőző erővel,

* Így HAUTEFEUILLE: «Droits et devoirs des neutres sur mer» című művében azt állítja, hogy a vizsgálat joga voltaképen nem érinti a semleges államok szuverenitását s azoknak nincs okuk az érzékenykedésre, mert, ami különösen a hajó minőségének a megállapítását illeti, az ez iránti eljárás nem a *semleges*, hanem az *ismeretlen* hajó ellen irányul, amelynek semlegessége még megállapításra szorul, tekintve, hogy pusztán a lobogó, amellyel vissza lehet élni, a hajó semlegességét még nem bizonyítja; hanem semleges területre lép, tehát a kutató hadihajó személyzete, hanem ismeretlen területre, a melynek szuverenitását ismerni akarja, nehogy ezen tudat hiányában jogsértést kövessen el. A vizsgálat másik része szintén nem jelenti a semleges állam sérelmét, mert csak alapos gyanú esetén kutatják át a hajót, amely talán, semleges jellege dacára, a hadviselő felek valamelyikének tesz szolgálatot, tehát a semlegességi jog szabályát megszegi. (I. m. III., 11. IV) Szerintünk mindez pusztán fikció, s ha már ilyennel akarunk élni, leghelyesebb volna egyenesen azt mondani, hogy a hadviselő felek a semleges állam hatóságai helyett járnak el, amidőn a gyanús hajókat átkutatják, amelyek saját hazájuk törvényeit is megsértik, midőn hadi dugarú szállítására vállalkoznak. Ily messzemenő fikció felállítására azonban tudunkkal eddig senki sem mert vállalkozni, mi sem vállalkozunk rá, csak utalni kívánunk arra, hogy fikciók segítségével elvégre mindent lehet összhangba hozni olyan elvekkel, amelyeknek voltaképen sérelmet nem volna szabad szenvedniök.

ami lehetetlen is, legalább ez kitűnik azon tényből, hogy minden tengeren lefolyó háború alkalmával ezen intézmény ellen hangzik fel a legtöbb panasz, s minden semleges állam sérelemről panaszkodik, midőn kereskedelmi hajóit feltartóztatják, megvizsgálják, esetleg átkutatják, ami természetesen hátrányosan hat a forgalom menetére.

3. A hajóvizsgálati eljárás a semlegességi jog ma már megállapodott tételei értelmében *feltétlenül* csak a hajópapírok megtekintésére szorítkozik. A hajópapírokból szerez meggyőződést a vizsgálatot teljesítő hajó, mely államhoz tartozó hajóval áll szemben, ez tényleg semleges-e, továbbá minő kikötőből indult ki s mely kikötők felé halad, végül rakománya nem tartalmaz-e az ellenség részére szánt hadi dugárút. Csak ha a papírok ezen irányban megfelelő és kielégítő értesítést nem tartalmaznak, tehát csak *feltételesen* van joga a vizsgálatot teljesítő hajónak a hajó átkutatására és a rakomány minőségének a megállapítására.

Nem szenved kétséget, hogy amennyiben a hajópapírok teljesen rendben vannak, azokból a hajó semlegessége nyilvánvaló, útiránya nem sérelmes az illető hadviselő félre nézve s a rakományra vonatkozó papírokból sem tűnik ki semmi sérelemre okul szolgáló körülmény, a hajóvizsgálat elérte célját s a vizsgáló személyzet tartozik rögtön elhagyni a hajót, melyre nézve megnyugtató felvilágosításokat nyert. Mindezen esetekben egyedül a papírok *hiteles-*

sége ellen felmerült súlyos gyanúkok igazolhatják a további eljárást, ha t. i. a papírok meghamisítása látszik fennforogni, ami az egyetlen igazolható oka a hajó még közelebbi megvizsgálásának és átkutatásának. Joggal semlegességének megsértését panaszolhatja azonban valamely semleges állam kormánya, ha a hozzá tartozó valamely hajó papírjait nyilvánvalóan minden komoly alap és indok nélkül gyanúsította meg a hadviselő állam közege azzal, hogy hamisítva vannak. Ezen a téren természetesen könnyen nyílik önkényeskedésre mód és alkalom, a hivatalos túlbuzgalom könnyen ragadhatja a vizsgálatot teljesítő közegeket a hamisítás feltevésére s csak kellő szakértelem és gondos utasítások állhatják útját a visszaéléseknek és a semlegességi jog-súlyos sérelmeinek. Nagyon gyakran maguknak a körülményeknek józan figyelembe vétele mellett kétségtelen, hogy a semlegesség megsértésének szándéka fenn nem foroghat s még ha a papírok körül szabálytalanság volna is észlelhető, nyilvánvaló lehet, hogy ezen körülmény a hadviselő fél érdekeinek sérelmére ki nem hathat.*

4. Nem csekély biztosíték rejlik a hajóvizsgálati jog helyes és visszaélésektől mentes kezelésére nézve azon körülményben, hogy a hajóvizsgálat jogát az utóbbi jogfejlődés kizárólag a hadviselő

* Pl. ha az illető gyanús hajó a lassúbb járművek közül való s oly távol van a hadműveletek színhelyétől, hogy józanul az ellenség érdekei előmozdításának lehetősége fel nem tehető.

felek *hadihajóinak* tartja fenn, mint amelyekről feltehető, hogy a semlegesekre nézve ezen annyira súlyos eljárást gondosan, kellő körültekintéssel és kímélettel eszközlik s szeszélyből vagy felületes gyanú alapján nem gördítenek akadályt a semleges hajók közlekedése elé.

Az 1856-iki párisi deklarációnak köszönhető ezen a semlegesek előnyére szolgáló jogállapot, mint amely a magánkalózkodás intézményét eltörölte s ezzel ipso facto megszüntette a lehetőségét annak, hogy nem állami hajók, magánosoknak jól-rosszul felszerelt tengeri járóművei is, mint hatósági engedélylyel felruházott kalózhajók, feltartóztatassák a semlegesek kereskedelmi hajóit és zaklassák, sőt megbénítsák a tengeren lefolyó kereskedelmi forgalmat. Azon államok legjelentősebbjei, amelyek a párisi deklarációhoz hozzá nem járultak, így Északamerika és Japán is tiszteletben tartották legutóbbi háborúikban ezen reájuk voltaképp nem kötelező jogelvet, ami azon feltevésre jogosít, hogy a párisi deklaráció elve ma már feltétlen érvényűnek tekinthető a civilizált világ összes államaira nézve.

Megállapítható a nemzetközi jog mai elveiből továbbá, hogy a hajóvizsgálati jog nem gyakorolható a semleges államok hadihajóival, állami tulajdonban levő kereskedelmi hajóival és a hadihajóktól kísért, magánosok tulajdonát képező hajókkal szemben. Mindhárom esetben a semleges állam

iránti tisztelet hiányát, tehát egy fontos nemzetközi alapjog megsértését jelentené, ha a hadviselő fél valamely hadihajója a hajó vizsgálat jogát az említett hajókkal szemben gyakorolni is akarná.* Semleges állam hadi vagy kereskedelmi hajóiról feltételezniük sem szabad a hadviselő feleknek, hogy hadi dugárút szállítanak s ezzel a semlegesség jogelveit tudva és szándékosan megsértik. De ép oly kevésbé tételezhető fel a tisztelet alapjogának megsértése nélkül a semleges állam hadihajóiról, hogy hadi dugárút szállító, tehát a semlegességi jogot súlyosan megsértő magánhajót védelmükbe vesznek s annak család eljárását palástolni vállalkoznak, mely nagyjelentőségű elv egy fontos nemzetközi jogi intézményt, a *hajókíséret (convoi)* intézményét teremtette meg.

5. Minthogy a nemzetközi jog a semleges államok kereskedelmi hajóival szemben kétségtelenül megállapítja a hadviselő felek hadihajóinak azon jogát, hogy azokat a hajó vizsgálat elvei értelmében feltartóztassák, igazolásra kényszerítsék s esetleges gyanuokok alapján rakományukat átkutassák, ami legkedvezőbb esetben is időveszteséget jelent, annál is inkább, mert egyazon úton több alkalommal is

* Ugyanezen gondolatot fejezi ki CAUCHY, midőn azt mondja: La parole d'honneur d'un souverain, est une garantie, dont la loyauté ne peut être suspectée par personne et cette parole, donnée par un commandant de navire, a la même force que si elle émanait du souverain qui lui a délégué ses pouvoirs. (Le droit maritime international 11. 224.)

ki vannak téve a hajók ezen feltartóztatásnak: a kereskedelmi hajóknak nyilván érdekükben áll, hogy ezen zaklatástól valami módon megszabaduljanak. De a semleges állam kormányának is érdekében áll, hogy alattvalóinak kereskedelmi forgalma a harcoló felek küzdelme dacára háborítlanul folyjon tovább, meg kell tehát tennie, ami erejétől telik, mindent, hogy a forgalom zavartalan menetét továbbra is biztosítsa. Az alattvalók és az állam érdekeinek ezen közössége idézi elő, hogy a semleges államhoz tartozó kereskedelmi hajók kormányuk támogatását kérik, melyet ez oly módon nyújt nekik, hogy többnyire nagyobb számú, esetleg azonban csak egy-két kereskedelmi hajó mellé egy vagy több hadihajót rendel, melyeknek köteleességévé teszi örködni, hogy az általuk kísért hajók, mint amelyek tiltott árukat úgy sem szállítanak, az út folyamán hajóvizsgálattal ne zaklattassanak. Ezt biztosítja a hajókíséret intézménye.*

A kis érő hadihajóknak e szerint kettős feladatuk van: egyrészt meggyőződést szerezni, hogy az általuk kísért hajók a semlegesség szabályait szigorúan megtartják, másrészt már jelenlétükkel biztosítani a hadviselő felek hadihajóit arról, hogy a velük együtt haladó kereskedelmi hajók semmi jogtalanságot nem követnek el, a hajó vizsgálat velük szemben tehát teljesen fölösleges.

* L. különösen DUPUIS: Le droit de la guerre maritime (1899) 244-248. §§.

Az így kísért s a semleges államhoz tartozó kereskedelmi hajók tehát mentesek a hajó vizsgálatl járó zaklatásoktól; érettük a hadihajó mintegy kezességét vállal. A hadihajó parancsnoka a híd-vizsgálatra jogosított s a hadviselő államhoz tartozó hadihajó parancsnokának ez utóbbi óhajára Írásban is adja, hogy az általa kísért hajók vele egy államhoz tartoznak, tehát valóban semlegesek, hadi dugárút nem szállítanak, végül, közölve kiindulásának helyét s az elérni szándékolt kikötő nevét, megnyugtatta az iránt, hogy a hajók blokád-töréssel szintén nem gyanúsíthatók.

A semleges állam becsületéről lévén szó, amely alá helyezik magukat a kíséretben részesített hajók, nyilvánvaló, hogy a kísérő hadihajónak előzetesen tüzetesen kell ismernie a vele együtt haladó hajókat s rakományukat. E célból elindulásuk előtt a kereskedelmi hajók beható vizsgálat alá esnek, a vizsgálat és az elindulás időpontja között, valamint az egész úton szigorú felügyelet alá kerülnek, nehogy titokban, akár közvetlenül az elindulás előtt, akár az út alatt idegen hajókkal érintkezve, tiltott árukat vegyenek fel. E felügyeleti kötelességet a nemzetközi jog írja a kísérettel megbízott s a semleges államhoz tartozó hadihajók elé, nehogy a kellő óvatosság elmulasztásával a semleges állam égisze alatt jogsértés történhessen, s a hajókíséretben részesített kereskedelmi hajók hadi dugárút tartalmazzanak. Oly szigorú ez a felügyeleti köte-

lesség, hogy a vihar következ lében különvált kereskedelmi hajó a hadihajóhoz való újabb csatlakozásakor második vizsgálat alá vonandó hajórakományára tartalmának azonosságára nézve.

A hajókíséret áldásos intézménye egy irányban azonban még szintén tökéletlen, amennyiben a nemzetközi jog mai állása szerint csak egyazon semleges államhoz tartozó kereskedelmi hajók vehetik igénybe e kedvezményt s csak saját államuk hadihajóinak ótalma alatt, holott kétségtelen, hogy e kedvezmény ugyanazon feltételek mellett kiterjesztendő volna más semleges állam hajóira is, amelyek egy bár idegen, de hasonlóképp semleges állam hadihajóinak védelme alá helyezkednek.*

A jövő remélhetőleg meg fogja hozni ezen intézmény olyirányú módosulását, hogy semleges hadihajó védelme alatt más semleges hatalmak alattvalóinak tulajdonát képező kereskedelmi hajók is békén haladhassanak céljuk felé.

* A mai állapot szerint például ha egy spanyol-amerikai háborúban több német és egy-két osztrák és magyar kereskedelmi hajó német hadihajók kísérete mellett haladnának egyazon cél felé, az osztrák és magyar hajók a szövetséges német birodalom hadihajójának kísérete dacára nem volnának kivonva az amerikai hadihajók hajóvizsgálati eljárása alól, bármennyire bizonyítaná is a német hadihajó parancsnoksága hajóink tisztességét.

VIII.

Ismertettük az előbbieken a semlegességi jog legjelentősebb elveit s legkiemelkedőbb problémáit; lehetetlen, hogy röviden, pár szóban ne érintsük még a semlegességi jog fejlődésének legutolsó mozzanatát: a semlegességi jog kodifikációjának ez idő szerint napirenden levő kérdését.

E kérdés tulajdonképp összefüggésben áll az egész nemzetközi jog fejlődésének és kodifikációjának problémájával, mindazáltal az utóbbi évtizedben különvált tőle, amennyiben a semlegességi jog, mint a nemzetközi jognak egy jelentős részlete, különös figyelemben látszik részesülni úgy a diplomácia, mint a tudomány szakférfiai körében, úgy hogy alapos reményt táplálhatunk az iránt, hogy a semlegesség-jogelvei már a közel jövőben egyetemesen kötelező érvénnyel fognak szabályoztatni s a hatalmak a semlegességi jogot a maga egész terjedelmében önállóan fogják kodifikálni.

A semlegességi jog elkülönített kodifikációját többféle szempont igazolja és indokolja, melyek

között legszembetűnőbb a semlegességi jog tételeinek a nemzetközi jog sok más szabályaihoz viszonyítva egyetemesebb jelentősége, ami nyilvánvalóan magának a semlegességnek a fogalmából folyik, amely az összes, a hadviselő feleken kívül létező államokat, tehát a lehető legegységesebb érdekeket feltételezi valamely időpontban, az adott viszonyok között. Az összes a harctól távol álló államoknak nyilvánvaló érdeke, hogy a hadviselő felekkel szemben való jogállásukat szilárd tételek szabályozzák, hogy ekkép védve legyenek a semlegességi jogtételek önkényes, csupán a hadviselő felek pillanatnyi érdekei által sugallt eltérő értelmezésével szemben, aminek lehetőségét ugyan a kodifikáció sem zárja ki teljesen, de kétségkívül mégis inkább megnehezíti, mint az államok divergens jogszabályozása vagy a tudományos felfogások különbözősége egyazon jogviszony tekintetében. Minden egyes háború alkalmával, mondhatni az összes semleges államok érzik némely szabályok egyöntetűsége hiányának hátrányát, ami e szabályok határozott megállapítása iránt ösztönszerű vágyat kelt, amely elő fogja idézni a semlegességi jogszabályok kodifikációját, még mielőtt egy egységes nemzetközi jogi kódex létrejönne.

A semlegességi jog kodifikálása felé az első lépést az 1899-iki, a nemzetközi jog fejlődésére oly nagy jelentőségűnek ígérkezett hágai békekonferencia tette meg, amely a semlegesség kérdéseivel ugyan

nem foglalkozhatott s a kidolgozott hadi szabályzatban csak mellékesen érintett egy-egy a semlegesekre nézve is érdekel bírót elvet, mindazáltal érezte, hogy a semlegességi jog szabályozása, a vitás kérdések megoldása és egyetemes érvényű eldöntése a világbéke fejlődésére üdvös hatást gyakorolna s ezért egy legközelebb tartandó konferencia feladatául tűzte ki a semlegességi jog szabályozását, ami másképp, mint kodifikáció útján természetesen nem történhetik. Az 1899-iki hágai békekonferencia ezen szándékának a következő *voeu-ben* adott kifejezést: *La conférence émet le voeu que la question des droits et des devoirs des neutres soit inscrite au programme d'une prochaine conférence.* (Voeu 2.)

Ezen a hatalmaktól hivatalosan eredett nyilatkozat folytán joggal remélhetjük, hogy a legközelebb (1907-ben) összehívni tervezett s ugyancsak Hágában üléselő békekonferencia kodifikálni fogja a nemzetközi jog általunk tárgyalt nagy jelentőségű kérdéseit, mely munkáját a konferenciának meg fogja könnyíteni azon körülmény, hogy az ((Institut de droit international» időközben a semlegességi jog egyik legkiválóbb szakfőria, KLEEN által egy hetven szakaszból álló tervezetet* dolgoztatott ki, amelyet az Institut, 1906 szeptember havában *Gent*-ben tar-

* L. egész terjedelmében e tervezetet az *Annuaire de l'Institut de droit international* 1906-iki kötetében (137-174. l.), ahol a tervezetre vonatkozó észrevételek s a tárgyalása alkalmával fel-

tott közgyűlésén, tárgyalás alá vett s megfelelő módosításokkal magáévá tett.

A tervezet szépen, világosan fejezi ki a semlegesség jogelveit s minden tekintetben méltónak látszik arra, hogy alapjául szolgáljon egy nemzetközi jogi kodifikációnak; a tudomány mindenesetre érdeklődéssel tekint a semlegességi jog fejlődésének ezen újabb fázisa elé, melybe a semlegességi jog intézménye jutni fog, ha a hatalmaknak sikerülni fog egyöntetű felfogásra jutni az eddig vitás kérdések tekintetében.

merült vita is olvashatók. A KLEEN-féle tervezet rendszere a következő:

Titre I. Principes fondamentaux. Ch. 1. Notion. (1.) Ch. 2. Sur les droits et devoirs en général. (2–4.)

Titre II. Droits des neutres.

Section I. Droit territorial. Ch. 1. Inviolabilité. (5–6.) Ch. 2. Droit d'asile. (7–13.)

Section II. Droit représentatif. (14.) Ch. 1. Droit de légation. (15–16.) Ch. 2. Droit de protection. (17–18.)

Section III. Droit de commerce et de navigation. Ch. f. Trafic neutre. (19.) Ch. 2. Droit du navire et de la cargaison. (20–27.)

Titre III. Devoirs des neutres. (28.)

Section I. Devoirs d'abstention. (29–30.) Ch. 1. Subsides, prêts ou fournitures de guerres. (31–32.) Ch. 2.

Auxiliaires et enrôlements. (33–39.) Ch. 3. Armement et équipement. (40–41.) Ch. 4. Contrebande de guerre. (42–46.) Ch. 5. Service de transport. (47–54.) Ch. 6.

Violation de blocus. (55–60.) Ch. 7. Ingérence active. (61–63.)

Section II. Devoirs d'interdiction territoriale. (64.) Ch. 1.

Dépôt, vente et garde. (65–66.) Ch. 2. Occupation et passage. (67–68.) Ch. 3. Opérations et hostilités. (69.)

Ch. 4. Port. (70.)